# Några Strindbergsminnen knutna till en handfull brev

## Bokutgåva

Stockholm. Tidens förlag. 1920.

### I.

### Intervju med ”Det Nya Rikets” författare.

Jag satt och såg syner i skymningen, då Strindberg uppenbarade sig.

Kanske bör jag strax förklara, att uppenbarelsen ingenting övernaturligt innebar. Mitt gamla skrivbord dansade inte av upphetsning, och inga andeknackningar förebådade synen. Sanningen att säga var den mig hjärtligt välkommen, kanske till och med framkallad av en undermedveten åstundan hos mig.

Jag hade letat fram och läst en samling brev från Strindberg. Min inbillning var laddad med tusen ögonblicksbilder från ett kort men brokigt skede av hans liv. Varken förr eller senare har jag stått i personligt förhållande till honom. Men under några månader av det år, han tältade i Danmark, var vårt umgänge förtroligt. Tidvis bodde vi samman, på Leopolds hotell i Köpenhamn. Och efter det han flyttat till Klampenborg, besökte vi varandra titt och tätt. Dessemellan skrev han brev eller brevlappar, meddelanden och ögonblicksbilder, som spegla hans sinnestillstånd.

Han satt och diktade »Le plaidoyer d’un fou». »Det kokar i stora grytan!» brukade han säga. Och sida efter sida skrev han på det främmande språket utan en rättelse i manuskriptet. Så snart ett blad var fullskrivet, reste han sig, vred sig halvvägs bakåt, tog upp kopieboken, som hade sin plats på sitsen, och fogade noggrant det nya aktstycket in i sin ordningsföljd, varefter han åter satte sig på kopieboken och diktade vidare. Alltsedan han en gång förlorat ett manuskript, behandlade han på så sätt allt vad han skrev, diktare och kopiepress, ande och tyngd i samtidig verksamhet.

»Fadren», som jag översatt till danska, gick på Casinoteatern och drog så pass folk, att direktör Hunderup ivrigt ropade efter fortsättningen. Strindberg ropade ännu ivrigare efter förskott och överlät mest åt mig att åvägabringa den säkerhet, som krävdes i manuskript. (»Fadrens» fortsättning, mellanstycket i en planlagd trilogi, hette »Marodörer» och omarbetades av mig till ett skådespel, »Griller», som senare svanshöggs av Strindberg själv och året efter trycktes under titeln »Kamraterna».)

För ögonblicket sysslade hans inbillning med större ting. Bland annat ämnade han helt enkelt erövra världen med en veckotidning, »Le Messager du Nord», utgiven och mestadels skriven av honom på den andre store världserövrarens, korsikanens, adoptivspråk, som Strindberg nu beslutat göra till sitt. Endast när nöden klämde honom för strupen, skrev han på svenska.

Några av breven till mig äro så personliga, att de svårligen bli begripliga utan i sammanhang med de minnen, jag kan berätta. Andra äro i och för sig av stort intresse, men också de kräva förklaringar, som numera ingen annan kan ge.

Hittills har det i liknande fall varit hävd, att den, som mottagit breven, ansetts ha obestridlig rätt till att offentliggöra dem, jämte de upplysningar, han velat bifoga. Men Strindbergs arvingar och många hans vänner ha genom upprop hemställt till alla, som äga brev från honom, att avstå från utgivningsrätten. De

bebåda ett jätteverk av Strindbergs brev »ifrån hans nionde år till hans allra sista dagar, och de skulle samlade och ordnade, och utgivna på ett grannlaga sätt, komma att bli något enastående i världslitteraturen».

Detta står ordagrant att läsa i ett av uppropen. Och vidare:

»Vår mening är att lägga alla data i dagen, och därför är det klart, att åtskilligt annat, som man publicerar förut, kan för långa tider förrycka uppfattningen av den underbare man, som kallas August Strindberg.» —

Som utgivare anmäler sig professor CarlheimGyllensköld och framhåller särskilt, att Strindberg själv »skarpt uttalat sig emot, att hans brev skulle tjäna som bakgrund för andras expectorationer».

De två sista orden ha gåsögon, och gåsögonen stirra hotfullt på mig, som just har bröstet fullt av minnen och tänkt bruka dem till bakgrund åt Strindbergs brev.

— Är det du själv som sagt det där? undrar jag högt och ser i detsamma Strindberg livslevande framför mig. Inte den gamle, fetlagde botgöraren, som jag senare sett en skymt av på Stockholms gator, utan den bleke trotsarn med bränd lejonman kring ett ansikte av till synes oförenliga motsatser, övermänniskans väldiga panna och tatarens trekantiga underansikte, en diktares stjärnögon och en katts mustascher.

— Du kommer just som kallad, fortsätter jag. Låt höra din mening! Finns det minsta anledning att av hänsyn till dig, som aldrig tog hänsyn, bryta mot gammal hävd och inskränka tryckfriheten?

Strindberg svarar:

— I små samhällen och hos utlevade nationer, vilka förlorat företagsamhetens gåva, uppstår lätt ett missförhållande, som är noga bekant under namnet entreprenadsystemet; det behövs blott att en herre med något litet relationer stiger fram, »viker av» en stol och säger: den är min, att hans vänner instämma genast och säga: det är hans, och det är hans på livstid. Ve den som vågar titta åt den stolen!

- Det var ord och inga visor, säger jag. Men du talar om en bok?

Och Strindberg svarar:

— Det nya riket. Våra entreprenörer.

Ja visst! Jag minns! utbrister jag. Vilken förtjusande livets ironi! En diktare har aldrig så många vänner, som när han inga behöver. Medan du slogs som värst för bröd åt dig själv och de dina, drömde du en gång om att erövra världen med »Le Messager du Nord». Det var dåraktigt då. Men dårens dröm blev sanning till sist. Så snart du inte längre behövde slåss för bröd, föll världen dig till. Nu är du själv budbäraren från Norden, världslitteraturskolmästarnas flygande holländare, en vitter vålnad som sätter folkfantasien i rörelse överallt, där han drar fram. Snart drömma tusen magistrar om att fläta sina doktorskransar av den lager, du aldrig fick, men som frodas på din grav. Ändå är ditt livs historia oskriven, och din alstring ligger ännu som en oröjd jättehög av järn och slagg. Innan någon helhetsbild kan ges av dig och ditt verk, måste mycket undanstökas och mycket klarläggas. Och så kommer dina arvingar och dina vänner med förbud!

Strindberg säger:

— Se där verkningarna av entreprenadsystemet!

Vet du, frågar jag, vem som hindrade utgivaren av dina samlade skrifter att ta del av manuskriptet till Svarta fanor?

Strindberg svarar:

— Gregorius Ballhorn!

Jag fortfar:

— Och vad menar du om den renodlade jätteupplagan av dina brev?

Strindberg svarar:

— Ballhorns svenska konsthistoria, som »ännu tyvärr är oskriven».

Nu måste jag skratta åt hans orakelsvar. Det var idel upprepningar av vad han en gång skrivit i »Våra entreprenörer». Jag tänkte: ingen kan förebrå mig, att jag lagt i Strindbergs mun ord som han aldrig sagt. Men det var bara när han skrev eller ville uppträda värdigt bland främmande människor, som han uttryckte sig så här bildat. Hans vardagsspråk var mycket livligare och mustigare. För att locka honom att anslå den gamla kamrattonen, började jag:

— Jaså, du vill inte kammas, innan du framställs för eftervärlden, käre gamle Loke med det vilda håret? Det gör du rätt i. Idealbilden av »den underbare man, som kallas August Strindberg», kommer aldrig att intressera någon människa. Och den kommer att likna dig ungefär som en ryttarstaty, utförd av en professor i grannlagenhet och rest till din ära av tacksamma läsare. Som diktare och människa var du allt annat än idealisk, men du var i sällsynt grad levande och kännande. Kanske låg ditt snille just i den övermänskliga känslostyrka, som tidvis slog över i sinnessjukdom. Men ingen står ut med att vara snille tjugufyra timmar om dygnet, och på mellantiderna trivdes du bäst med glada och råa människor. Minns du när du äntrade »Hesten» på Kongens Nytorv? Den historien tänker jag berätta. Och när du sköt i taket på Rydbergs Kaelder med fru Hunderups revolver! Och när du läxade upp fru Gaugin för det hon hade kortklippt hår! Inte kan jag sticka under stol med, att du då var mycket ostadig på benen, om det också inte just klär en andens storman. Eller vad säger du själv?

Men synen var borta.

## II.

## Tidshistorisk bakgrund.

För att ställa dessa personliga minnen och aktstycken i sammanhang med närmast föregående skede i Strindbergs livshistoria, måste jag knyta an med en kort erinring om vad som hänt honom de senaste åren. I huvudsak är detta så pass känt från litteraturhistoriens allmänning, att jag kan nöja mig med en tillbakablickande översikt av egna iakttagelser.

»Mäster Olofs», »Röda rummets» och »Det nya rikets» författare tycks ha varit föga känd i Danmark ännu hösten 1883, då Herman Bangs litterära upplysningsiver tände ett bloss i »Nationaltidende» under titeln »Det unga Sverige». Första artikeln handlade om Strindberg och var skriven av Geijerstam.

Men en fluga gör ingen sommar, och det dröjde några år innan Strindbergs rykte surrade över asfalten i Köpenhamn. Under mellantiden låg han i en av sitt livs djupaste vågdalar och brottades med starka makter, inre och yttre, böljor som han diktat och böljor som han med sin diktning blåst till liv.

Om hans sinnes sjukdom och kval handlar sista delen av »En dåres försvarstal». I jämförelse med dem äro väl de yttre motgångarna för intet att räkna, men de drabbade honom å andra sidan dubbelt hårt just på grund av hans sinnestillstånd.

Hösten 1884 blev »Giftas» föremål för beslag och åtal. Själva polisåtgärden ansågs allmänt som förhastad, men i Stockholm spådde de flesta likafullt fällande dom. I ett modstulet brev till tidningen »Tidens» utgivare, K. P. Arnoldsson, gav Strindberg, som då bodde i Genève, uttryck åt sina olustkänslor:

»Nu ber hr Bonnier mig komma hem för att försvara mig personligen. Hvad gagn ett sådant försvar kan ha, det veta vi nogsamt.» Han fruktar den besvärliga resan hem. — — »Endast det, att en oskyldig skulle lida för mig ett nesligt straff, skulle kunna förmå mig till detta ganska stora offer.»

Möjligheten, att förläggaren kunde få sona författarens brott med straffarbete på Långholmen, var ingalunda utesluten. Ryktet visste berätta, att den sysselsatte gamle Albert Bonniers inbillning i ännu högre grad än Strindbergs.

Det hjälpte inte, att Strindberg i enlighet med tryckfrihetsförordningens stadgande sände en förklaring till Stockholms rådhusrätt: »Att jag, undertecknad, och icke herr Albert Bonnier eller någon som helst annan, är författare till den åtalade skriften 'Giftas' —» Sedan rättvisan väl satts i gång, gick hon fram med stormsteg, och unge Karl Otto Bonnier fick resa till Schweiz för att hämta Strindberg hem.

Om stämningen i Stockholm ger en brevskrivare till Norrk. Tidn. besked: »Strindbergs närmaste vänner skaka emellertid betänksamt på hufvudet och säga, att Strindberg med sin svaga hälsa, sitt öfverspända och på det hela taget dystra lynne, aldrig skall uthärda i ett långvarigt fängelse.»

Rättsförföljelsen gör ett motbjudande intryck. I Dagens Nyheter dundrar Björnstjerne Björnsson:

»Kvarstaden på August Strindbergs bok 'Giftas' är den värsta litterära skandal i Norden på min tid. Det är värre än när man ville sätta mig på tukthus för 'Kongen' — — »

Men när han väl hunnit lugna sig, finner han mer bevekande ord och manar slutligen svenska folket till bönedagskollekt för att skaffa den av lagen förföljde »en oafhängig, sorgfri ställning».

Vackra ord! En trumvirvel för folket i Utopia. Sveriges folk slog dövörat till.

Men när nattåget den 20 okt. ångade in på Stockholms centralstation, mottogs underklassens bleke diktare, som för tillfället också var nykterhetsivrare, av ett böljande människohav. Det var handens och andens arbetare, som stämt möte för att slå vakt kring honom.

Han fann sig ställd inför nödvändigheten att säga några ord till tack. Som talare var Strindberg sällan lycklig. Han var och blev hela sitt liv en blyg och lågmält skrivbordsmänniska. Men den gången var där flinta och stål i hans ord. De slogo eld.

»Jag tackar er», sade han enkelt och okonstlat. »Det syns att ni fått luft i lungorna. När jag reste från Sverige, var här så kvaft, att man ej kunde andas. Hvad än må ske, skall jag göra min pligt.»

Och nu var han mitt i drömspelet, som senare kallades »Kvarstadsresan», men som medan det pågick hade många beröringspunkter med sagospelet »Lycko Pers resa».

En livvakt av vänner och beundrare följde honom till hotellet mitt emot stationen: Geijerstam, Fredin, Wicksell, Jörgen med hunden Putte. Samma kväll gavs »Lycko Pers resa» som festföreställning på Nya teatern. Taliatemplet strålade av tusen gaslågor, tycktes triumfera över sin granne och motståndare, den mörke protestanten, Beskowska kyrkan. Inne i sagoslotttet satt Strindberg på hedersplatsen, som en kalif ur tusen och en natt, med sin storvisir, Knut Wicksell, vid sidan. Under tredje akten reste sig hela parketten och hyllade diktaren med dövande handklappningar. Efter fjärde akten måste han in på scenen. Under näsduksviftan och leverop föll en lagerkrans till hans fötter. Efter spektaklet bespisades han festligt på

Grand hotell.

Dagen efter satt han på de anklagades bänk.

Han blev frikänd och ånyo hälsad av folkets jubel. Han blev mer än en gång festligt bespisad. Han blev följd till tåget och försvann under näsduksviftan och hurrande. Så blev det tyst kring honom.

Lagens arm slog slint, men den allmänna meningens når längre än lagens. Yttrandefrihetens vänner jublade över segern, men sanningen tittade redan fram i förlagets blänkare:

»August Strindberg har nu två arbeten i gång, dels en samling fina, älskliga schweizernoveller, fria för naturalistiska öfvergrepp — —»

Det var »Utopier», som bebådades. Den utkom året efter på Bonniers förlag. Men andra oförändrade upplagan av den frikända »Giftas» fick författaren ge ut på eget förlag: Holmbergska bokhandeln (I distribution) Stockholm 1885, och likaledes andra delen, som bara hade namnet gemensamt med den illa beryktade boken. Dess titelblad bär ursprungsbeteckningen: Kungsholms bokhandel (I distribution) Stockholm 1886.

Hos Bonniers utkom det året två band av »Tjänstekvinnans son»; det tredje följde året efter. Men »Fadren» blev tryckt i Hälsingborg. H. Österling & C:c 1887.

Det hade piskats upp en storm i svenska tidningar mot Strindberg och hela den nya litteraturen. Omedelbart efter juryns friande utslag i Giftasmålet höjdes rop på inskränkning av tryckfriheten. 1886 blev frågan brännande. 1887 kom smädeskriften »Strindbergslitteraturen och osedligheten bland skolungdomen». Strindbergs förläggare naglades vid skampålen med grova spikar. Strindberg själv blev målad som Hin på väggen för att piskas.

Han bodde då med hustru, tre barn och en fransk tjänarinna i Lindau vid Bodensjön. När vi råkades på hösten sade han sig ha levat hela året på kredit.

Under kvarstadsresans klang- och jubeldagar bjöds mig intet tillfälle att göra mästarens bekantskap. Skåningarna räknades aldrig till första uppbådet i »Det unga Sverige». (Strindberg kallade Geijerstam: »souschef för ett obefintligt parti».)

Men alla sågo vi upp till Strix, banbrytaren, företrädaren för tidens tankar, som vi älskade. Underbart vad en sådan andens ungdomskärlek har starka rötter! Oscar Levertin, den födde eldtillbedjaren, i sin ungdom verklighetsdiktens tjänare och förkunnare, kom senare under andra tankars inflytande, fick andra mästare att se upp till med vänskapens ögon. Strindbergs senare alstring gjorde ett pinsamt intryck på honom. Men den beundran, han en gång känt för sin ungdoms mästare, blev han aldrig kvitt. De anklagelser, Bengt Lidforss riktar mot honom för medveten illvilja mot Strindberg, äro enbart gripna ur luften. I själva verket våndades Oscar Levertin under nödvändigheten att vidgå sin olust för Strindbergs »obotliga nycker och okonstnärligheter». Alla de artiklar i Svenska Dagbladet, på vilka Lidforss stöder sina anklagelser, äro med svidande sanningskärlek utarbetade efter formeln: »Detta är, tyvärr, en dålig bok, men af ett snille!»

Det första brev, jag skrev till Strindberg, har tydligen speglat min ungdomligt varma beundran och förtrytelse över den landsförvisning, hetsen i hemlandet dömt honom till. Hans svar är stämt i den ton, jag anslagit. Men jag hade också ett ärende till honom. Den nye direktören för Casinoteatern i Köpenhamn hade fått en ingivelse att uppföra »Fadren», anmodat mig att översätta stycket till danska och gett mig i uppdrag att underhandla med författaren om uppföranderätt för Danmark och Norge.

Sedan sommaren 1886 var jag bosatt i Köpenhamn och skrev därifrån brev till svenska tidningar. Den av

Hörup och Edvard Brandes grundade danska »Politiken» ägnade stor uppmärksamhet åt svensk litteratur och mottog gärna bidrag av unga svenska författare. Till en början översattes de, men jag lärde mig snart skriva danska, tillägnade mig den spefulla tonen och höll bl. a. en vidräkning med förf. till »Strindbergslitteraturen och osedligheten bland skolungdomen».

Edvard Brandes gick också själv, när tillfälle gavs, i elden för den unga svenska litteraturen. I sina mycket uppmärksammade bokanmälningar nämnde han ofta Strindbergs namn och framhöll med klokt beräknade ord hur kortsynt Sveriges folk bemötte sin störste diktare. Därigenom hade Strindberg blivit ett slags vittert lejon för europeerna i Köpenhamn innan vare sig »Fadren» uppförts eller han personligen uppenbarat sig på A Porta eller hos Nimbs.

## III.

## De första breven.

Det tredje brevet i ordningen är, som av dateringen framgår, Strindbergs första svar. Efter att ha skrivit det, har han tydligen fått betänkligheter och beslutat ställa villkor för att skydda sig mot onda anslag. Det »banditkontrakt» han nämner var uppgjort av honom själv med ett mycket ansett Köpenhamnsförlag. Däri hade han överlåtit utgivningsrätten på danska av alla sina arbeten, både redan tryckta och kommande, till det danska förlaget utan förpliktelse från dess sida att utge annat än vad förläggaren fann för gott. Strindberg ansåg sig med list bunden till händer och fötter och gjorde våldsamma försök att slita sig fri. Särskilt blev frågan brännande, när förläggaren vägrade utge »Fadren» på danska. Som översättare fick jag det mycket oangenäma uppdraget att föra författarens talan mot förläggaren. Strindberg ville, med mig till mellanhand, tvinga fram en dansk upplaga, men glömde att underrätta mig om kontraktets bestämmelser.

Det första brev jag mottog från honom gav uttryck åt mycken misstro:

Herr Axel Lundegård, Köpenhamn.

Tacksamt erkännande skrifvelsen rörande Fadren vill jag förberedande blott yttra: att Hunderup gerna får spela den, men endast på följande vilkor.

Inga banditkontrakt, sådant herr P. lät mig underskrifva och hvarigenom jag på flera år är supprimerad i dansk öfversättning, går jag in på.

Hunderup får endast personlig tillåtelse till uppförande i Köpenhamn och uteslutande sådan endast på fem år, i Köpenhamn.

Vidare vare han skyldig spela stycket inom sex månader, eljest har jag rätt att detsamma utan ersättning åt H. till annan afyttra.

Antagningshonorariet är nödvändigt, ty det ger en liten säkerhet för att stycket blir uppfört.

Tänk om jag kontraherade med H. såsom föreslaget är; då kunde han på lifstid undertrycka Fadren i Norge och Danmark.

Och jag förstår ej heller hvad Casinodirektören skall göra med uteslutande privilegium, då han ej reser omkring.

Sättom antagningshonorariet till 300 kronor och procenten efter behag. Allt detta under förutsättning af Edv. Brandes goda mening, hvilken jag lofvat intet företaga utan hans hörande, i denna vägen.

Det vore mig oändligt behöfligt att nu få några pengar, och — lemnande Gillets Hemlighet åt sitt öde — vill jag ej underteckna kontrakt på Fadren förr än jag mottagit antagningshonorar.

Hastel. Högaktningsfullt

August Strindberg.

Lindau, 18 oktober 1887.

Av andra brevet att döma har jag vunnit hans förtroende för ögonblicket. Han sänder mig fullmakt att träffa avtal med Casinodirektören, men binder mig för säkerhets skull genom själva aktstyckets ordalydelse:

»Fullmakt för herr Axel Lundegård att med Direktör C. Hunderup uppgöra om uppförandet af sorgespelet »Fadren» på vilkor som genom bref närmare blifvit bestämda, dock förbehållande jag mig rätt att redan nu stipulera, det Herr Hunderup går miste om uppföranderätten, så vida han icke spelat stycket sex månader efter dato. Och gäller rätten endast »Danska Språket».

Handlingen är försedd med Strindbergs namn och sigill. I brevet skrev han:

Kära Herre.

Ni är ju rysligt skicklig i affärer, så att jag genast befullmäktigar Er att handla fritt med Hunderup. Jag sitter nu bara och väntar pengar för att få resa hem till Sverige, sedan mitt komiska äktenskap är upplöst. Är då Georg Brandes i Köpenhamn så passerar jag. Men inte vill jag stanna på första uppförandet. Tribaderna skola nog ombesörja pipningar. Kunde jag deremot öfvervara några generalrepetitioner och blåsa en lefvande anda i näsorna på somliga, så vore det nog godt. Få se!

Härmed rörande speleriet ett bref jag icke afsände sist och som jag nu slipper repetera.

Men säg en sak, har Ni eller Brandes inga ändringar att föreslå, inga tillägg att göra; det fins omalda korn som slunkit igenom. Halfsanna repliker som kunna vändas ut och in på.

Jag har mina anledningar att önska uppförandet af Gillets Hemlighet. Efter genomläsning har jag nämligen funnit en viss slägtskap mellan Jacques ålderman och Oswald Alving. Den ena lider af ärftlig” stupiditet med privilegium på syssla, den andre af ärftlig syffe = åtminstone icke mer djupsinnigt än det förra.

Samma kretinitet, samma botemedel: qvinna.

Men mitt stycke är dåligt timradt. Kunde byggas om, kanske.

Emellertid härmed fullmagt.

Lura mig nu inte bara, för då blir jag vild!

Evolutionsmoralen i dessa upplysta tider är mycket elastisk, och det trodda goda ändamålet frikänner många slags medel, enligt min teori.

Emellertid ser ni jag är full af god tro i all min misstro, så väl grundad på svåra erfarenheter.

Tack för er mellankomst och till snart sammanträffande.

Vänligen August Strindberg.

Lindau, 23 oktober 1887.

P. S. Hvem skall spela Fadren?

På andra sidan inpräntar han ånyo:

Obs.: Han får icke eneret i Sverge på andra vilkor än »på Danska Språket!»

Obs! det för all del!

Obs. Rätta genast, om ni behagar, sidan 9.

Ryttmästarn:

Jaså, det var kanske Emma som förledde dig?

Nöjd:

Na-j, det vill jag inte påstå, men inte var det långt ifrån, och det ska jag säga (etc.)

Den sista förbättringen ångrade författaren sedan, och Nöjd fick svara: Ja, inte var det långt ifrån.

Strindbergs öppenhjärtiga svar på mitt första brev lydde så:

Lindau, 17 oktober 1887.

Bäste Herr Lundegård.

Det gläder mig höra en man af de unga, som förstår hvad jag skrifver och förstår, att jag är den moderne anden, under det att hela lägret som usurperat liberalismen på entreprenad äro efter-idealister, som ej haft nog kraft att göra sig urarfva. Hvad är qvinnofråga, socialism, afväpning och allt det der vackra annat än romantikens och restaurationens kiliastiska drömmar. Jag tog också upp dem en tid på diskussionsprogrammet, demonstrerade fram deras absurditet och lade dem till handlingarne såsom romantik.

Emellertid och tills vidare: affaire Hunderup! Ja! Jag tar hvad jag får och tackar! Hvem skall dock spela ryttmästarn, och hvilket fruntimmer vill spela Laura? Stycket kan lätt förstöras, bli löjligt! Jag föreslår, oaktat jag sällan lägger mig i spelet, att ryttmästarn ges åt en skådespelare med eljest friskt humör, som med en öfverlägsen, sjelfironisk, lätt skeptisk verldsmannaton, medveten om sina företräden, går med temligen gladt mod sitt öde till mötes, svepande sig i döden i dessa spindelnät han ej kan af naturlagsskäl rifva sönder.

En bedragen äkta man är en komisk figur inför verlden, och mest inför en teaterpublik. Detta måste han visa, att han vet, och att han också ville skratta om det gällde en annan bara!

Detta är det moderna i min tragedi, och ve mig och gycklaren om han går stad och spelar Röfvarbandet 1887! Inga skrik, inga predikningar. Fint, lugnt, resigneradt! som en eljes stark ande tar det moderna ödet i form af en erotisk passion.

Erinrom att en kavalleriofficer är alltid en rik mans son, fått uppfostran, ställer höga fordringar på sig i samlefnaden och äfven mot soldaten är bildad.

Alltså icke någon rå knöl af tradition eller fortifikationspolitik. Han står ju dessutom sjelf öfver sitt yrke, har afslöjat det och är vetenskapsman. För mig särskildt här representerar han en manlighet, som man sökt nedsätta, aflura oss och flytta på det tredje könet! Det är endast inför qvinnan, han är omanlig, af det skäl, att hon vill ha honom så, och afpassningslagen nödgar oss att göra den rol älskarinnan fordrar. Ja, vi få ibland

spela kyska, ingenus, okunniga, bara för att komma åt det samlag vi vilja!

Det är ungefär hvad jag skulle vilja säga. För öfrigt lemnar jag i edra händer allt annat.

Att komma upp och med personlig närvaro verka något, tror jag ej på! Det är pröfvadt och illa utfallet. Min kroppsliga inställelse har oftast skadat min sak och jag nöjer mig med att vara skrifbordsmenska. Är blyg, dum, smaklös i sällskap, och för skeptisk att kunna hålla en ovations rol!

Med helsningar till Edvard Brandes slutar jag

Vänligast

August Strindberg.

P. S. Och så penningfrågan! Vill ni be Hunderup sända mig hvad han kan, ty i denna stund ser jag intet ljus! Skrifvit en rolig roman, svensk, skärgårds-, i sommar, men ser ingen förläggare!

Hvad sägs om det!

Romanen innehåller ingen fråga, inga personligheter! Alltså bara rena elakheten mot mig! Boycottningen?

I mitt första brev till Strindberg har jag uppenbarligen framfört en inbjudning från direktör Hunderup till författaren att med sin närvaro ge ökad glans åt första uppförandet av »Fadren».

Strindberg avböjer först. I svaret dagen efter förbigår han frågan med tystnad. Men i brevet den 23 oktober bebådar han sin ankomst, uttrycker t. o. m. sin önskan att medverka vid instuderingen.

Under mellantiden hade han telegrafiskt gjort upp med Albert Bonnier angående »Hemsöborna» och väntade nu honoraret, 1,000 kr., som skulle sätta honom i stånd att betala sina skulder och lämna Lindau.

Då kom smolk i mjölken, och han utgöt sin vredes skålar i nedanstående brev:

Bäste Herr Lundegård.

Jag håller nu på att packa och mottager just ert bref fullt af goda förhoppningar. Om lördag är jag i Köpenhamn på Jernbanehotellet.

Förberedande:

Ursinnig, vild, skummande har jag nyss vederfarits ett nytt skurkstreck! Hör på! Ledsen och trött, utpinad, jagad som ett vildt djur satt jag mig i Augusti vid mitt skrifbord för att roa mig sjelf. Skref: en bonddrängs historia, mina sommarminnen från oförgätliga dagar i Stockholms skärgård (ty jag har äfven haft mycket roligt i mitt lif). Skrädde ut qvinnofråga, bannlyste socialism, politik, allt vrövel; och beslöt göra en Svensk och en rolig och en grofkornig kostlig bok, visande huru en bonddräng med sunda nerver och godartad blod, utan galla, går sin väg genom lifvet, tagande hvad som erbjöd sig, släppande utan gråt hvad han ej kunde hålla.

Valde Holländska genremålningen till mönster, emedan den alltid tyckts mig likna Svenskt småfolkslif på landet, enkel i det naturliga; undvikande dock skildringen af den s. k. lastens utöfning o. d., som kunde åtalas.

Derpå uppgöres med Albert B. per telegraf, förbehållande han sig att strykning af grofheter må företagas. Troende dermed menas grofva ord, svarar jag ja! Pengarne komma. Men så kommer bref med kastreringsförslag; hvarigenom alla scener, som kunna anses af fruntimmer och minderåriga vara grofva,

utstrykas. Derigenom skulle Herr Alb. B. förvandla min bok till en lömsk, färglös idealistbok, och Jag återupptagas i Nådens sköte såsom en genom Herr Personne evertuerad ung syndare! Är det inte nidingsdåd! Lyckligtvis hade Looström äfven gjort anbud, som jag nu per telegraf antagit, men äfven han vill stryka, troligen dock ej så, som Alb. B. hvilken nyss firats (af min privatliberale vän Carl Larsson, som bara tycker om målarfrihet för sina anhängare) såsom den der tämjer Svenske författare.

Jag sänder Er manuskriptet i dag! Det fattas fyra sidor handlande om prestens uttagning genom fönstret, men de komma efter. Erkänner att jag på trots var grof, men det skall trotsas, eller hur?

En Dansk upplaga, orensad, skulle sålunda kunna bli en äckling, såsom pendang till »Albert Bonniers upplaga för abnorma fruntimmer»!

Detta om detta.

Alltså och emellertid, arbeta nu för vår Messager, så ta vi progressister hela Norden på entreprenad och göra sjelfva lock out på kräftgångarne.

Till om Lördag alltså, erkänsamt vänskapsfullt

August Strindberg.

Lindau, 31 oktober 1887.

P. S. I brådskan sänder jag bara prospekten, ej brefvet.

I parentes! Ni kunde ju låta Georg Br. förstå att jag ej tål någon inblandning i mina könsförhållanden. Han beskyddar nämligen en tribad, fröken — som jag förföljer i egenskap av min fiende. G. Br. hade genom några min hustrus (f. d.) slägtingar låtit mig säga: att man ej hade rätt skrifva så om qvinnorna när man var gift. Det förstod jag ej, att äktenskap var hinder för yttrandefrihet. Emellertid är jag icke mer gift! hvilket icke hindrar mig utöfva myndighet öfver min förra familj, som jag underhåller. Tribaden — har jag derför under polisuppsigt och klämmer genast till om hon rör på sig.

Jag minns än i dag med vilken undran jag läste detta P. S. Jag började förstå att Strindbergs sinne på den punkten var sjukt.

»Hemsöborna» hamnade ändå till sist hos Bonnier. Strindberg fick ta skeden i vackra hand beträffande strykningarna. Men han berättade sedan med barnslig förtjusning, att han »lyckats lura gubben». På första sidan fanns en anstötlighet som ingen märkt.

## IV.

## Le Messager (Revue) Du Nord.

Nedanstående tidskriftprogram kom mig tillhanda utan ett ord till förklaring:

Revue du Nord.

Månadsskrift utgifven på Franska Språket från Stockholm, Köpenhamn, Kristiania och Helsingfors.

Afsigten med ifrågavarande Tidskrift, utgifven på Franska språket, skulle i främsta rummet vara att lösa de Nordiska länderna ur deras isolering som de inhemska språken dem pålagt, genom att månatligen dels gifva en öfversigt öfver de tilldragelser på det politiska, kommersiella, industriella, vetenskapliga, litterära, artistiska och religiösa området, som kunna anses hafva någon utsigt att intressera utlandet, särskildt

Frankrike och Ryssland, med hvilka de Nordiska länderna genom tradition och böjelser hafva största förmånen att ansluta sig till; dels hafva till ändamål att genom fullständiga och pålitliga redogörelser motverka de korrespondenser och reklamer, som nu mera än förr, ofta i ensidigt partiintresse och af personliga bevekelsegrunder insticka sig i den utländska pressen och äro nästan omöjliga att kunna få rättade eller besvarade: dels också derför utöfva kontroll öfver dessa korrespondenter samt intaga berigtiganden och svaromål.

Tidskriftens innehåll skulle sålunda närmast utgöras af meddelande af

Sådana

diplomatiska akter som få offentliggöras och kunna hafva direkt inflytande på de Nordiska rikenas förhållande till utlandet.

Sådana

politiska tilldragelser inom landet, som kunna öfva inflytande på förhållandet till utländska magter:

Handelstraktater af internationell natur;

Börs- och Handels-Sjöfartsberättelser;

Vetenskapliga upptäckter, uppfinningar och patent;

Utländska litterära alsters mottagande i Norden.

Utländska konstverk i Norden och Nordiska konstverk och konstnärer i utlandet.

Theaterförhållanden af liknande intresse.

Inländska litterära, religiösa och vetenskapliga arbeten af första rang refererade.

Artiklar rörande de Nordiska rikenas relationer med utlandet i förfluten och närvarande tid.

Skönlitterära alster i strängt urval.

Notiser om utländska sändebud, residerande i Nordens hufvudstäder.

Notiser om hofven.

Korrespondenser från Skandinaviska kolonien i Paris, London, Wien, Berlin, Rom etc.

Biografier öfver framstående Skandinaver i Paris.

Anmälde resande Skandinaver i Paris.

Annonser i bilaga för utländska Handelshus.

Tidskriften skulle utkomma från och med början av år 1888. Innehållsförteckning var redan uppgjord för de tre första numren. I översättning till svenska ter den sig så:

1. Januarihäftet: Brev från Stockholm, Köpenhamn, Kristiania, Helsingfors. — Frankrike i Sverige. — En fransk-skandinavisk makt under 16:de århundradet. (Ministeriella rapporter av Charles Dançay, bekant för sin iver att stärka Frankrikes inflytande i Norden.) — Brev från Paris. — Smånotiser. — Annonser.

2. Februarihäftet: Brev (från Stockholm, Köpenhamn, Kristiania, Helsingfors.) — Malte Brunn (Den danske

författaren, tidningsmannen och geografen, som blev åtalad hemma för sina samhällskritiska skrifter, flydde till Paris, blev medarbetare i franska tidningar och dog som sekreterare i franska geografiska sällskapet). — Greve Fersen och Marie Antoinette. — Brev fran Paris. — Smånotiser. — Annonser.

3. Marshäftet: Brev (från Stockholm, Köpenhamn, Kristiania, Helsingfors). — Alexander Roslin (den svenske konstnären, som vann ära, rikedom och ett nytt fosterland i Frankrike) — Royal Suédois (Kungl. svenska regementet i Frankrike). — Brev från Paris. — Smånotiser. — Annonser.

En förhoppningsfull lista på blivande avnämare och gynnare medföljde också:

Abonnenter: Corps diplomatique i Stockholm, Köpenhamn. Konsulaten i Skandinavien och utlandet. Skandinaverna i Paris, London, Berlin, München, Rom, Wien, Petersburg. Artistkolonien i Paris. Annonsörerna. Litteratörer, Artister och Teaterfolk i Norden. Läsesällskap. Bibliotek och Klubbar. Patentuttagare. Industriidkare. Franska och Tyska Förläggare. Ångbåtar på Utlandet. Utländska Hotell, där Skandinaver finnas.

Annonsörer: Patentuttagare. Industriidkare. Stora Magasinen i Paris. Förläggare i Paris. (L. O. Smith) Teaterförfattare om kontrakt. Försäkringsbolag. Utländska ångbåtar.

Planen utvecklades ytterligare i ett brev som jag fick dagen efter:

P. S. Idén är gammal. Gazette Fr. de Stockholm 1742—72 och Mercure de Suède 1772 o. f.

Lindau 30 oktober 87.

Bäste Herr Lundegård.

Det är högst sannolikt att jag om några dagar är i Köpenhamn på genomresa till Sverge; och hoppas då få träffa er. Förberedande skulle jag vilja säga: Sälj, om Ni kan, Fadrens danska öfversättning till någon annan än P. (jag begär ingenting i värsta fall) så att jag kan få upp en process med honom.

Vidare gör mig och oss alla den stora tjänsten taga reda på

Om man kan trycka Franskt i Köpenhamn?

Om någon infödd Fransman i egenskap af Språklärare eller dylikt finnes i Köpenhamn.

Min afsigt är nemligen att såsom aktiv Europé ifrån Köpenhamn eller Stockholm utgifva antingen ensam eller med hjelp en

Messager du Nord (eller Revue du Nord) på Franska Språket, månatligen, afsedd att

»Utföra de fyra Skandinaviska länderna ur deras oförtjänta isolering som språket medför;

»att motverka de officiösa och reaktionära korrespondenternas arbete i det tysta mot progressisternas sträfvanden (framför allt hålla tummen på Tyska reptilpressen).

Företaget kan svårligen bära sig sjelf på prenumeration, utan måste derför byggas på annonser; från patentuttagare, köpmän, börsmän och s. v. Se bilagorna.

För att få uppmärksamheten på oss och för att bli citerade af Fransmännen har jag planerat en hel mängd artiklar rörande de Nordiska ländernas äldre relationer till Frankrike och har en lång essais färdig på Franskt: La France en Suède.

Var nu snäll och meddela confidentiellt Georg Brandes mitt förslag. Fråga om han vill redigera Courrier de Copenhague eller låta någon annan göra det; samt rekommendera någon äldre pålitlig norrman för Kristiania.

(Får jag inga biträden skrifver jag allt själf!)

Vidare: Vill ni höra Er för om någon annonsentreprenör fins i Köpenhamn. Han skulle få annonserna om han trycker hela Revuen. Kanske Bojesen?

Detta var min »plan» i våras, men Edv. Brandes tycktes så trött och likgiltig att jag behöll min plan. Gör ej notis af detta än, ty den vill jag släppa ut i Paris, der jag har starka försänkningar.

Kan ni ha detta färdigt, när jag kommer så att jag genast får höra hur det låter! Särskildt med tryckeri, Fransman och annonserna.

Ni skall se, att jag genomför detta, äfven mot alla motströmmar och afrådningar. I värsta fall håller jag föreläsningar och skaffar pengar på den vägen. Och så ger jag ut från Stockholm.

Förehåll Bröderna Br. detta; och bed dem tänka att de få mera inflytande om Revuen går ut från Köpenhamn.

Kanske Politiken kunde ta den i släptåg, trycka den och sköta annonserna. Då behöfdes ingen särskild administration.

Ni skrifver väl Franskt något? Och ville väl vara med?

Om ett snart sammanträffande förhoppas jag och om Ert intresse för företaget.

Högaktningsfullt

August Strindberg.

Jag vill minnas, att jag trots min ungdom blev betänksam inför dessa aktstycken. Snillrika idéer likna andra väsen i vardande: ingen kan döma om deras livskraft innan de trätt ut i livet. Men att plötsligt finna sig utnämnd till förlossningsbiträde vid en världsfamnande tankes nedkomst, verkar nästan förlamande på tilltagsenheten.

Vad allt var det inte den käre mästaren väntade, att jag skulle ha klappat och klart, då han om ett par dygn höll sitt intåg i Köpenhamn! Vilken mäktig herre, han måtte inbilla sig, att jag var!

Det fanns ingen möjlighet att träffa Strindberg med ett förnuftigt brev. Innan det hann fram till Lindau, skulle skredet ha satt sig i rörelse. Jag beslöt att inga anstalter vidta utan avvakta händelsernas vidare utveckling.

Närmast kom ett telegram från Strindberg med anmodan att möta honom i Roeskilde.

## V.

## Vår personliga bekantskap.

När jag steg ur tåget från Köpenhamn stod Strindberg på perrongen. Klädd i vinteröverrock och filthatt, som dolde pannan, gjorde han ett mindre betydande intryck än senare inomhus, då hans rörelser fingo mer frihet och ett skiftande minspel besjälade hans ord. Växlingen från mörker till ljus i hans ansikte var bedårande.

Leendet bröt fram som en solglimt. Allt blev vackert.

Han räckte mig sin hand och tackade för det jag kommit. Han var rak i ryggen och bar sitt huvud högt. Den luggslitna ulstern blev till en oväsentlighet. Han kände sig som undantagsmänniska, en som hade rätt att kräva mer än andra i sitt snilles namn. Livet underkände hans anspråk, och i enlighet med sin natur hämnades han med otidigheter. Men det förändrade aldrig hans mening. Därav den självmedvetna värdighet, som präglade hans väsen. Endast i sällskapsdräkt föreföll han osäker. Det hjälpte inte, att han lät sätta sidenslag på sin gamla frack. Den barnkammarfostran, han aldrig fått, sökte han senare förgäves tillägna sig.

— När kom ni till Roskilde? frågade jag.

— I går kväll.

— Varför stannade ni här?

Han anförtrodde mig senare, att han känt ett slags ångest för Köpenhamn, liksom för hemlandet. Men för tillfället svarade han med en fråga, framslungad som på trots:

— Vet ni var jag varit i morse? På Bidstrup! Jag har konsulterat doktor Pontoppidan!

Det var nyfikenhet, som drev honom till bekännelsen. Han ville veta vad intryck sakförhållandet skulle göra på hans vänner och anhängare. Bidstrup är namnet på den stora anstalten för sinnessjuka utanför Roskilde, Pontoppidan hette överläkaren där.

— Nå, vad tyckte ni om honom?

— Han ville inte ha mig kvar.

Vi gjorde en rundvandring genom staden. Tidskriften kom snart på tal. Strindberg utnämnde mig på stående fot till redaktionssekreterare.

— Ni skriver naturligtvis franskt? tog han för givet, alldeles som i brevet. Men nu hade jag tillfälle att göra invändningar. Av hövlighet ställde jag honom utanför, yppade intet tvivel om hans förmåga att röra sig ledigt i den främmande dräkten.

— Vad mig beträffar — —

Han avbröt och sökte övertyga mig: Det var lätt, som att spela fiol —

— Ja, för den, som kan!

— Att kunna är att ha lärt sig. Alltså i själva verket en övningsfråga. För resten ska vi naturligtvis ha en slav, som rättar allt vi skriver. En infödd fransman helst. I nödfall en lektor. Har ni ingenting gjort åt saken?

Jag måste tillstå. Molnen skockade sig. Det drog upp till oväder.

Vi bytte samtalsämne. För mig var det att komma ur askan i elden. Jag stämdes till vittne i käromålet, som ständigt var brännande i hans sjuka inbillning, och underkastades korsförhör:

— Ni känner — — ni vet, att han varit min f. d. hustrus älskare?

Frågan kom igen i tio olika förklädningar. Han nämnde det ena namnet efter det andra.

Jag kände ingen av herrarna och sade honom det. Men jag såg att han inte trodde mig.

— Nå, men — vissa rykten har ni väl hört?

Jag hade inga rykten hört och inbillade mig, att det skulle göra honom glad. Men han såg ut som hade jag svikit hans förtroende.

Det gjorde mig ont. Jag var 25 år och beundrade mannen, som jag bedrövat.

Äntligen hamnade vi på hotellet, där Strindberg bodde, och togo plats vid ett bord i ena hörnet av den stora matsalen, som såg ännu större ut därför att inga andra gäster funnos. Det var för tidigt att äta middag enligt skick och bruk i Roskilde. Men Strindbergs mage var ställd på tysk tid, fast hans hjärta var franskt, och vi grepo oss an. Han tyckte om god mat, därom vittna nu många blad i hans samlade skrifter. Ingen har som han skildrat det svenska smörgåsbordets eller den svenska sexans enkla fröjder. Undra på att denna sakliga poesi om småbiffars sinnligt retande doft och honkräftans lockelse väckte förargelse hos alla, som svärmade för poesien i det blå! Ändå var denne vittre smakbrytares egen smak alltid borgerligt svensk, och svenskast just när han inbillade sig och andra att fosterlandet värkt bort. I Paris gick han på jakt efter en knippa grönt, som skulle sätta honom i stånd att förtrolla en fransk gigot en daube till svenskt dillkött. Ärter och fläsk med ett glas varm punsch var hans älsklingsrätt. Om den svenska snapsen talte han numera med lysande ögon. Nykterismen var ett tillryggalagt skede i hans utveckling.

Han gick från klarhet till klarhet. Men så snart han genomskådat och skakat av sig den ena -ismen, fastnade han i en annan.

— Är han nu ateist? skall Georg Brandes en gång ha frågat sin bror Edvard i anledning av en Strindbergsartikel i Politiken. Jag trodde, han var deist?

— Han blev ateist i torsdags, svarade Edvard Brandes leende.

Det är hans historia.

Under middagen bättrades Strindbergs lynne, och han föreslog brorskål. Men när detta i enlighet med hemmasvenskt bruk var undanstökat, råkade jag åter förnärma honom till den grad, att hans väldiga panna liksom sänkte sig över ögonen. Genom det öde rummet skred en ljushårig, högvuxen, magerlagd dam, följd av tre barn och en tjänarinna. Strindberg åt sin efterrätt och blinkade inte ens. Men jag blev nyfiken och gjorde en i all sin oskuld enligt hans mening taktlös fråga:

— Jag undrar, vem det kan vara?

Han svarade dystert:

— Det är min f. d. hustru.

Nu visste jag inte längre var jag skulle göra av mina ögon.

För envar som läst »En dåres försvarstal» är saken klar. Strindberg höll på att straffa sin hustru genom att förneka henne. Men det visste jag inte då. Boken därom var ännu oskriven.

— Är du — är ni skilda? stammade jag.

Han såg mycket ovänlig ut. Men då han bestämt sig för att bo på Leopolds hotell i Köpenhamn, där också jag höll till, kunde en förklaring i det ömtåliga ämnet knappast undvikas.

— Ja — sade han — någon laglig skilsmässa är det inte. Det behövs inte heller. Men jag betraktar inte längre min f. d. hustru som hustru. Endast som älskarinna! Hon får vara nöjd med det, hädanefter. I

sällskapslivet tänker jag inte ta henne med.

Jag förstod inte då, hur mycket lidande som stod bakom denna hårdragna rönnbärsfilosofi.

Fru Siri Strindberg, född von Essen, tog plats med barn och tjänarinna i närheten av vårt bord, fast på andra sidan av salen.

Det var inte lätt för mig att veta, hur jag nu skulle bete mig. Jag var Strindbergs gäst och där satt hans hustru. Visserligen behandlade han henne som luft, men hon var i alla fall hans lagvigda maka och hans barns mor. Enkel hövlighet förbjöd mig att också behandla henne som luft. Men min värd skulle otvivelaktigt ta det som en förnärmelse, om jag bad, att bli föreställd.

Jag har intet minne av, hur vi kommo till Köpenhamn.

## VI.

## I Köpenhamn på 80-talet — Ett avskedsbrev och ett testamente.

Av en anteckning i Ernst Ahlgrens annotationsalmanacka för 1887 kan jag sluta mig till att det var söndagen den 6 nov., Strindberg med hustru, barn och bonne höll sitt intåg i Köpenhamn.

Köpenhamn på åttiotalet står för mitt minne som en idyllisk småstad i jämförelse med den jättepolyp, som nu från Rådhuspladsen sträcker sina armar i alla väderstreck. På åttiotalet var stadens medelpunkt Kongens Nytorv. Vallarna funnos delvis kvar. Österbro, Nörrebro, Vesterbro och Amagerbro räknades som avlägsna förstäder, Frederiksberg låg på landet.

Alla de gamla teatrarna funnos innanför vallarna, där de stå än i dag, Det Kongelige vid Kongens Nytorv med Gammelholm i ryggen. Där bodde skådespelare och skådespelerskor, sångare och sångerskor, konstnärer i vart och vartannat hus. Folketheatret låg vid Nörregade, Casino vid Amaliegade, mitt emellan Amalienborg och S:t Annæ Plads. Endast nykomlingen, Dagmartheatret, stod utanför Vesterport med två stora varietéteatrar till grannar.

Också tidningarna höllo sig ännu innanför vallarna, de gamla och förnäma Berlingske och Nationaltidende med avläggare, lika väl som nykomlingen Politiken, som slagit upp sina bopålar vid Integade, på hörnet av Ströget. Där regerade då Hörup och Edvard Brandes, senare Danmarks finansminister. (Ministerchefen Zahle satt helt blygsamt och redigerade smånotisavdelningen »Smæld og Smuld».) Ännu närmare Kongens Nytorv, på hörnet av Ny Östergade och gamla Ströget, lyste hösten 1887 var kväll en jättelykta, ett åttkantigt utbygge med rutor, som angåvo, att därinnanför skrevs veckotidningen

PIRATEN.

Redacteur Ove Rode.

Det var den allra yngsta ungdomens, 20-åringarnas, budbärare till allmänheten (kaptenen på sjörövarskutan blev senare Danmarks inrikesminister).

Mellan Ny Östergade och Kongens Nytorv, fast på andra sidan om Hotel d'Angleterre, gick en liten gata, som hette Hovedvagtsgade och endast bestod av ett fåtal hus, mestadels inrättade till privathotell. Ett av dem var Leopolds hotel, där Strindberg tagit in. Det var också Ernst Ahlgrens stamhotell; några dagar senare flyttade hon tillbaka dit. Den 20:de kom Gustaf af Geijerstam och fru Nennie.

Det var skandinaviskt i Köpenhamn den hösten. Björnstjerne Björnson höll sin föreläsning om »Engifte och

månggifte», Geijerstam föreläste, August Lindberg spelade Rosmersholm på svenska och Strindbergs »Fadren» gick på Casino.

Leopolds hotel var svenskarnas huvudkvarter. Där var stillsamt, centralt och billigt. För ett litet rum med utmärkt kosthåll betalade jag 75 kr. i månaden.

Måltiderna intogos vid gemensamt bord. Kring värd och värdinna, hr och fru Leopold, samlades var dag på bestämt klockslag hotellets egna kostgängare och några spisgäster från staden. Till dem hörde Karl Larsen, den danske författaren. En annan dansk författare, Svend Leopold, intog förmodligen sina måltider i barnkammaren. Någon gång såg man en skymt av den lille parveln i trapporna.

Misstämningen mellan Strindberg och hans hustru fortfor. Hon bodde för sig med barnen. Ingen som såg dem samman vid måltiderna kunde tro att det var ett kärlekssjukt par. Vi som läst »En dåres försvarstal» veta det. Med en skarpblick, som intet tycks undgå, och en sanningslidelse, som aldrig skyr att tränga innanför helvetets portar, har dåren fört sin talan. Men hans ärlighet är så omutlig, att den också blir motpartens sköld. Oförenliga grundämnen, virvlade samman i brinnande lidelse, blir slutintrycket av detta ödesbestämda äktenskapliga sorgespel. Ingen som med nerver och blod fattat dess innebörd dömer någondera av parterna.

En väninna till fru Strindberg lär en gång ha sagt: »Strindberg borde ha varit gift med en kökspiga». Det finns ett sanningskorn i yttrandet. Hans hustru borde ha varit mycket stark och mycket sund, men hon borde också ha ägt många andra egenskaper, framförallt den överklassens förfining, som han i sitt hjärta tillbad dess hetare, ju mer han led av sitt eget sinnes oädelhet. Det är sant som han säger själv och som många efter honom upprepat, att han av naturen var kvinnodyrkare. Därför blev han kvinnohädare, när han miste sin barndomstro, liksom läsaren Lennstrand blev gudomshädare.

I Köpenhamn var han lejonet för dagen. Alla lejonjägare sökte hans bekantskap. Middagsbjudningar haglade över honom. Många segervana skönheter drömde om att omvända kvinnohataren till bättre tankar om könet. Han behövde bara ha kastat sin näsduk. Det visste han mycket väl. Men han kunde inte. Otillfredsställd i sitt äktenskap, såg han för ögonblicket ingen annan utväg än att skjuta sig eller bryta sitt trohetslöfte. Men hans hjärta vägrade.

Han älskade musik och i synnerhet mandolinspel. Ingenting lindrade bättre, när Saulsandan var över honom. På Cirkus-Varieté uppträdde just ett italienskt mandolinspelarsällskap. Ernst Ahlgren, Strindberg och jag kommo överens om att mötas där. Det föreföll oss andra enkelt nog. För Strindberg misslyckades företaget. När jag kom hem, låg berättelsen om hans vedermödor på mitt bord:

Fullständig Relation om Cirkus-Varietéskojet och Mandolin-Humbugen samt orsakerna till mitt försvinnande.

Anländ ½8 hindrades jag af 2 poliser att intränga i lokalen, emedan jag icke hade biljett, af den grund att biljettluckan ej var öppen.

Patrullerar derför i farstun. Ber få köpa program, nej! Biljett först. Nå luckan öppnas! 50 öre. Programmet (10 öre) upplyser då först, att det börjar kl. 8 och att nästan hela aftonen ombesörjes av Berns-salongmusik. Mandolin — ett nummer först vid ½11-tiden.

Intar i den tomma salen en mig för 50 öre tillkommande plats med enkom anbragta kaloriferer bakom ryggen för att genast byta plats = 25 öre, reserverade!

Salen tom; blir arg, går ut att varna Er. Går och går! Får inte komma in igen. Går ner Halmtorvet. Frederiksberggade etc. för att möta Er droska och kommer hem utan att ha mött någon droska.

Att jag då stannar efter att ha ränt förgäfves i kylan förvånar väl ej!

Aug. Sbg.

*

Några dagar senare, knappt en vecka efter det vi gjort personlig bekantskap, skrev han nedanstående brev. Han bodde i ett rum mot gården med utsikt åt en smutsig vägg och vantrivdes så, att det kändes som kunde han omöjligt leva längre. Men det berodde varken på utsikten, mörkret eller hemlöshetsintrycket från hotellrumsmöblerna, som han föregav, utan endast på, att hans sinne var sjukt av äktenskapliga bekymmer. Denna hänsynslösa människa var begåvad med en övermänsklig känslostyrka. Jag kan aldrig glömma uttrycket i de ögon, han vände mot mig, när jag steg in i hans rum. Han satt vid skrivbordet borta vid fönstret. Den gråa dagern föll över hans gråa ansikte.

— Jag sitter och skriver till dig, sade han.

Jag bad honom underteckna brevet. Han gjorde så och gav mig det.

Axel Lundegård.

Det skulle vara möjligt att jag i ett återfall af romantik absenterade mig. Det vet jag inte, vill inte blagga med, men måste tänka mig för, och det förefaller mig sannolikt att det slutar så. Du var emellertid den sista person af slumpen förd i min väg som visade intresse för mig, om du ock syntes mig vara prevenerad rörande min pådyflade monomani, men det gör ingenting. Du förstod mig, ja!

Uppfyll min sista vilja! Om det nu är den sista.

1:o. Rehabilitera min hustru genom att kasta dunklets slöja öfver alltsammans, för de barns skull, som jag haft kära och som gåfvo mitt lif intresse. Skäll ner mitt vansinne, det gör mig intet ondt; men oss emellan — var öfvertygad om, att jag var klok!

2:o. Rafsa ihop alla på svenska och franska otryckta manuskript.

»Vivisektioner».

»Början till min äktenskapsroman» (på franska).

»Griller»

och sälj som Efterlämnade skrifter att hustru och barn genast må få pengar.

3:o. Tvinga Alb. B. utge 4:e delen af Tjensteqvinnan (ligger i kopiebokskopia i en lår, som kommer från Schweiz jämte annat.

5:e delen d:o kallad Han och Hon (Brefvexling, kolossal, också liggande hos Alb. B. i renskrift i original i schweizerkista.

6:e, 7:e, 8:e del min korrespondens (att hopsamlas enligt lista hos min Bror Axel och äfven i schweizerkista).

4:o. Ombesörj att utges i Flensburg, Leipzig, Köpenhamn eller Chicago, när tiden är inne, mina samlade skrifter: allt hvad jag skrifvit, hvart ord, ur tidningar, kalendrar, ut- och inrikes, samt med korrespondensen.

5:o. Understöd stats- eller privatpension åt mina barn, som antingen de äro mina eller inte af mig adopteras

(hustrun behöfva vi ju ej tala om).

6:o. Urgera Zola att skaffa förläggare till Père (Fadren) eller tryck den i Köpenhamn på franska, dock endast efter det korrigerade manuskript Zola innehar; försök få den spelad i Paris.

7:o. Samråd med min bror Axel vid Dram. teatern, men lyd honom ej, ty han förstår mig ej och är kullpratad af Alb. B. och Unga Sverge.1

Detta, bland annat, derför att det sterila och könlösa Sverge skall se, hvilken fruktsam ande de hatade för att han var fruktsam då de voro sterila.

Du är en talang som behöfver ekonomiskt stöd derför skall du ha stor andel i vinsten för ditt arbete med min rehabilitation.

Jag tänker mig äfven att uppdraget skall intressera

dig.

Se in i en själ så långt ses kan.

Jag tänker mig äfven att uppdraget skall intressera romantiker att inte kunna lefva utan »ideal». Mitt var förkroppsligat i en qvinna, ty jag var qvinnodyrkare. När det föll, föll jag!

I min korrespondens skall du se en fin ande som duperad af demokratiskt prat gjorde sig rå och liten för att inte såra de små och ofina.

Du skall äfven se en förtroendefull, godtrogen narr, som lät inbilla sig allt, till och med att han var en lump, när han inte alls var det; inbilla sig allt för att andras brott skulle döljas.

*

Forts. sid. 4.

8:o. Få ut Röda Rummet på tyska.

9:o. Fadren spelad på Residenz-teatret, Berlin.

10:o. Valda Skrifter på Tyska, innan Blåstrumporna förstört genren.

*

Det förefaller mig som om jag går i sömnen, som om dikt och lif blandats. Jag vet inte om Fadren är en dikt eller om mitt lif varit det; men det tyckes mig som om detta i ett gifvet, snart stundande ögonblick skulle komma att gå upp för mig, och då ramlar jag ihop antingen i vansinne med samvetsqval eller i sjelfmord. Genom mycken diktning har mitt lif blifvit ett skugglif. Jag tycker mig icke längre gå på jorden utan sväfva utan tyngd i en atmosfär icke af luft utan af mörker. Faller ljus in i detta mörker så dimper jag ned krossad!

Eget är att i en ofta återkommande nattlig dröm jag känner mig flygande, utan tyngd, finner det helt naturligt, liksom också alla begrepp om rätt, orätt, sant, osant hos mig äro upplösta, och att allt som sker, hur ovanligt det än är, synes mig som det ska vara.

Ja, men det är ju rätta konseqvenserna af den nya verldsåskådningen, indeterminismen, och möjligt är att det är af ovana vid det nya jag häpnar och fruktar.

Köpenhamn d 12 november.

August Strindberg.

## VII.

## Första uppförandet av Fadren.

Måndagen den 14 nov., Oelenschægers födelsedag, gick Strindbergs Fadren första gången över Casinoteaterns scen. Jag hade fått anmodan att hälsa tilldragelsen med en ledare i Köpenhamnstidningen Politiken, »August Strindberg på dansk scen». Ett sammandrag av dess huvudinnehåll kan brukas till förklaring av stämningen i salongen.

Handskriften till den slutscen, som jag här formulerat på svenska med ledning av den danska texten, har förkommit, och detta brottstycke är det enda som räddats. Det visar, att livsglädjen var på väg till svenska litteraturen redan hösten 1887. Hur det kom sig att Strindberg då ströp den, skall jag sedan berätta. »Fadrens fortsättning» heter nu »Kamraterna» och spelas och läses med det av Strindberg i hastigt mod påklistrade nya slutet. Utgivaren av Strindbergs Samlade skrifter har dock tillvaratagit också det gamla i anmärkningarna till 23:e delen.

Den ovan nämnda artikelns huvudinnehåll återges här nedan i översättning:

Det mesta som hittills översatts till danska av svensk litteratur har varit transitogods från Norge eller returgods från Danmark självt. Ingen teaterdirektör i Danmark har uppfört »Mäster Olof», och »Lycko-Pers resa», som länge varit antagen till spelning på Folkteatern, kan inte tävla med det drama, som Casinos nye direktör nu beslutat införliva med sin spellista. »Fadren» är ett verk av helt annan lödighet, om också ingen annan teater i norden hittills öppnats för det och ingen förläggare utgivit det.

Vem skulle tro att det är Sveriges snillrikaste författare, Nordens kanske mest egenartade andliga kraft, som behandlas så?

Mot denna upprörande lockout är »Fadrens» uppförande på Casino en ljungande gensaga. De män och kvinnor, som samlas till första föreställningen i kväll, ge upprättelse åt en för sin övertygelses skull bojkottad diktare och protestera mot själamordet på ett av de största snillen, som på länge höjt sin röst i Norden.

Den protesten kunna alla frisinnade människor vara med om, vare sig de politiskt stå till höger eller till vänster: alla som ogilla inkvisition och kättarförföljelse, alla som äga smak och bildning nog att förstå, vilket betydande diktverk »Fadren» är.

Utan slitna överord, känslosamhet och falsk djupsinnighet är i »Fadren» ett nutida livsöde framställt med en fläkt av det antika sorgespelets obönhörliga allvar.

En elak kvinna är skildrad, ett motstycke till de många ömkliga männen i våra efter-ibsenska kvinnodramer. Därför kastas nu smädeordet: kvinnohatare! efter författaren.

Låt oss lyssna till, hur hans känslor mot könet ta sig uttryck i »Fadren»:

— »Men jag känner din mjuka schal mot min mun; den är så ljum och så len som din arm och den luktar vanilj som ditt hår när du var ung. Laura, när du var ung och vi gingo i björkskogen med gullvivor och trast, härligt, härligt! Tänk, vad livet har varit skönt, och så det blivit. Du ville icke, det skulle bli så här. Jag ville det icke och ändå blev det så — —»

Är det kvinnohat, orden andas?

I slutscenen av »Fadrens» fortsättning säger doktor Östermark till Bertha (ryttmästarens dotter), nu själv gift med en konstnär (Axel):

Du tror kanske, du som jag, att saken förevarit? Intet ont i det. Om diskussionen nu är slut, begära vi proposition och tala om annat.

Axel (till Bertha): — Inte sant, Bertha? Vi ska tala om annat.

Bertha: — Ja då, om helt annat! Å, det är som hade spjället stängts för tidigt; här är kvalmigt, här är os och huvudvärk.

Doktorn: — Därför ska vi öppna fönstren, andas majluft, höra Dolce Napoli, gå i skogen och dricka eld i håret! Seså, nu kilar jag efter vagn. I famn på varandra, barn. Så få vi sluta med försoning, fast det inte är så djupsinnigt.

Bertha: — Nej, vi ska inte vara djupsinniga.

Axel: — Hellre glada. Eller hur?

Doktorn: — Jo, ge oss glädjen tillbaka, livsglädjespredikanter. Qe oss kompromissens lilla muntra sate och skicka hem Dovregubbarna. De kommo från sina töckniga högfjäll med mardrömmar och hotellräkningar på ideella utlägg och gjorde livet mörkt och hemskt. Ge oss nu solen tillbaka, en liten smula solsken bara, så man ser, att den gamla planeten ännu finns kvar på den gamla himmeln. Inte hela solen, men litet solsken. Bara lite grand.

Så slutar »Fadrens» fortsättning. Den längtan efter majluft och livsglädje, som Strindberg här gett uttryck, är tagen rakt ur hjärtat på ett släktled, över vars ungdom Dovreluften legat tryckande och tung.

Nu skaka vi av den. Nu skall här rivas för att

skaffa luft och ljus i Nordens litteratur. Ära vare de ursprungliga andarna, men ner med andrahandslitteraturmakarna! Ära vare Henrik Ibsen, men ner med hans eftersägare!

Artikeln slutade med en ny erinran om Strindbergs betydenhet som diktare och kvällsföreställningens betydelse som protest mot försöken att utestänga honom från scen och bokmarknad.

På kvällen var teatern fullsatt.

Casino hade annars inte rykte för att vara ett konsttempel, där allvaret satt i högsätet. Dit gick publiken i vardagslag för att se och höra herrar och damer i trikå sjunga glada kupletter. Nu skulle samma herrar och damer spela sorgespel. Publiken skulle lockas att gråta i stället för att skratta.

Men publiken var naturligtvis inte heller den vanliga. Den bestod av författare och författarinnor, konstnärer och konstnärinnor, allsköns intresserade och intressenter. Några kände Strindberg personligen, andra kände honom genom hans verk, alla hade kommit för att hylla den av sitt eget folk illa behandlade svenske diktaren.

Framgången var alltså på förhand given för Strindbergs personliga vidkommande. Men hur Casinos direktör, skådespelare och skådespelerskor skulle gå i land med sina uppgifter, det var frågan. Alla visste, att föreställningen var ett vågspel. Därav spänningen.

Inte kunde hr Hunderup omskapa sig till en något så när antaglig svensk ryttmästare? Inte kunde fru Krum spela tragedi och fru Theodora Petersen gammal amma?

Vad hr Hunderup beträffar kan det knappast med sanning sägas, att han lyckades. Jag vill ogärna fälla något förklenligt omdöme på hans döda mull. Han gjorde vad han kunde, och hans uppfattning av rollen var säkert riktig. Men han hade för mycket mot sig. Han var ovig både i minspel och rörelse. Han såg inte ut att någonsin ha suttit till häst, vare sig kroppsligen eller andligen. Och till råga på allt var hans röst skiftningslöst hes. I alla fall blev han uppriktigt hyllad. Publiken räknade honom till godo, att han vågat uppföra Strindbergs hemlösa sorgespel, och såg genom fingrarna med hans framställning av den svåra titelrollen.

I motsats till direktören hade fru Krum, som spelade Laura, det yttre för sig. Hennes vänner köpenhamnarna voro vana att beundra hennes vackra ansikte och skapnad, men att hon också kunde vara annat än vacker och välskapt, hade hon dittills aldrig uppenbarat.

Den kvällen vann hon erkännande som en konstnärinna av rang. Hennes hårda skönhet speglade gåtfullt den underjordiska ondska, varmed författaren väl rikligt utrustat ryttmästarens hustru. Själva spelet gav intryck av omedvetenhet. Ondskan blev naturbunden instinkt, något ödesbestämt och därigenom mindre upprörande. Röstens sömngångartonfall gjorde, att frågan om hon ljög eller talade sanning föreföll ovidkommande. Det tycktes helt enkelt självklart att hon måste säga vad hon sade.

Också fru Theodora Petersen, som spelade amman, var i vardagslag en yngre dam av ståtligt yttre, »junonisk gestalt», som det stod om henne i tidningarna, när hon uppträdde i sång eller lustspel. Nu fick hon stulta kring med ryggen krökt och tala som en gumma, men hon fann varma tonfall, när hon trollband sin stora gosse med barndomsminnenas makt och smög tvångströjan på honom.

Av de övriga medspelande minns jag bara fröken Olga Meyer som en mörkögd Bertha, hr Pio som doktorn och hr Stephensen som pastorn.

Det blev en framgång, kännetecknad av starka handklappningar och många inropningar. Direktören fick sitt och de medspelande sitt. Men på Strindberg ropade publiken förgäves.

I likhet med så många andra författare väpnade han sig mot ödets slag genom att förebära likgiltighet för allmänhetens dom. Men i själva verket var han skälvande som en naken sträng. Det mottagande »Fadren» fått på Casino, eggade uppenbarligen hans inbillning. Han drömde om stora inkomster från teatern. Yttermera funderade han på att själv träda fram och uppläsa egna arbeten. Därom talade han redan i ett middagsbjudningsbrev den 19 nov. från Klampenborg: » — — Medförde du Svenska öden eller andra af mina skrifter, kunde jag preparera mig till min föreställning på Casino.»

Tre dar senare skrev han:

Broder Lundegård.

Detta öfvergår numera gränserna. Hunderup svek mig igen i morgse! Trött och arg reste jag ifrån alltsammans i morgse.

Blef emellertid varse, att Fadren enligt Politiken går med stora hus och hör af besökande, att der är mycket folk.

Skref derför till Hunderup, att jag öfverger honom om han ej sänder pengar.

Bagaget står qvar olöst och Svenska öden likaså. Bunden alltså till händer och fötter och beröfvad utsigt att kunna göra något guld på Casino personligen.

Var snäll ryck upp Hunderup och låt mig strax veta, hvad Lindberg tänker om Griller. Han hade läst en akt i

morgse och syntes sympatiskt stämd mot Axel-rollen.

Reflekterar han, så blir jag strax trolös Hunderup, lärande af detta lögnens och förräderiets tidehvarf. Läser Politiken så håret reser sig på mitt oskyldiga hufvud.

Presenterades Bojesen i morgse och erbjöd denne sig artigt vara mig till tjenst vid behof.

Nu först alltså pengar till bagage; sedan Casino och så Revue.

Hjelp mig är du beskedlig ur denna jämmer och jag skall hjelpa dig sedan.

Hasteligen, Vänligen

August Strindberg.

Klampenborg, 22 nov. 1887.

Också teaterdirektören led, som synes, av penningnöd. »Svenska öden» fanns i bagaget, Strindberg saknade medel att lösa ut det. August Lindberg var i Köpenhamn för att spela Rosmersholm. Ernst Bojesen är den bekante danske förläggaren.

## VIII.

## Hur Marodörer blev Griller och Griller Kamraterna.

Den Strindberg, jag minns, var en sappör, för vilken ingenting var heligt. Han skulle ha skrattat beskt åt den fetischdyrkan, som nu ägnas hans namn. Men det skulle också ha roat honom att se den grundliga omvärdering av alla värden, som Strindbergsdyrkarna, särskilt samlarna, åstadkommit på bokbörsen, där de yttersta blivit de främsta. Styvbarnen, som ingen förläggare ville ta sig av, när de först bjödos ut, betinga nu svindlande pris.

Det förnämsta villkoret för slika värdestegringar tycks vara att en nödställd författare aldrig får del av dem!

Tidningarna berättade nyss, att bokförläggare K. O. Bonnier inköpt ett sällsynt exemplar av Giftas, andra delen, med oavkortat förord. Priset nämndes också. För den summan kunde han på sin tid ha fått hela upplagan och handskriften på köpet.

En annan dyrgrip är »Marodörer, komedi i fem akter af August Strindberg. Tryckt som manuskript. Albert Bonniers boktryckeri 1886.»

Oavsett dess marknadsvärde är det tunna häftet också en viktig urkund till belysning av Strindbergs syn på kvinnofrågan. Att han var besatt av tanken på förhållandet mellan könen, är nu allom veterligt. Så snart han kom in på det ämnet, var det som tänkte han inte längre med sin stora hjärna, utan enbart med sin solfläta. Han rasade över, att kvinnorna sökte tillägna sig mänskliga rättigheter. I själva verket kände han avsikten som en påle i sitt kött och måste ropa åt andra män att se upp med de omedvetna brottslingarna, som ville förskingra det ur manlig synpunkt dyrbaraste, de ägde. För övrigt kunde de också kallas medvetna brottslingar, marodörer, som trängde sig fram att plundra på slagfältet där männen vunnit alla segrar för mänskligt framåtskridande.

Det var just vad han ville visa med sin femaktskomedi. Men då varken förläggare eller teaterdirektörer nappade, blev han betänksam, undersökte kroken och fann, att den borde smidas om. Strax efter vårt första sammanträffande bragte han saken på tal, förärade mig ett exemplar av Marodörer och bad mig göra förslag till en grundlig omarbetning.

Jag klottrade mitt utkast i själva den tryckta texten. Mer än 25 år senare anträffade utgivaren av Strindbergs samlade skrifter, d:r John Landquist, detta aktstycke, och han har i anmärkningarna till 23:dje bandet offentliggjort de slutsatser, han dragit av sina handskriftsstudier. Huvudsumman är, att jag strukit hela första akten av Marodörer (den var obehövlig för handlingen, och genom uteslutningen vann det nya stycket mer enhet i tid och rum), tilldiktat några scener, sammandragit, ändrat eller nyskrivit många repliker och velat förse det gamla stycket med ett slut, som också anföres i svensk översättning efter min artikel i danska Politiken. Med undantag av denna slutscen har Strindberg hållit sig till mitt utkast då han våren 1888 sände den slutgiltiga texten av Kamraterna till tryckning.

Vid den tiden var det slut på förtroligheten oss emellan, och jag hade glömt att återkräva mitt utkast, som Strindberg lånat och avskrivit. Därunder tycks han ha upptäckt, att den egentlige låntagaren var jag. Det framgår av en anteckning, varmed den nuvarande innehavaren försett mitt manuskript.

»Gåva av författaren till undertecknad å Värmdön 1892, varvid förf. trodde sig veta att detta ex. vore unikt. Ändringarne med violett bläck äro av Axel Lundegård, som haft boken av Strindberg i lån.

Birger Mörner.»

Gamle Strix, du såg då allt från din egen synpunkt!

Med ledning av mitt minne, Strindbergs brev och d:r Landquists handskriftsstudier tror jag mig kunna ge en tillförlitlig framställning av hur Kamraterna blev till.

Min artikel i Politiken, däri det nya slutet på den ännu namnlösa omarbetningen av Marodörer offentliggöres, trycktes den 14 nov., alltså måste hela utkastet ha gjorts under den närmast föregående veckan. Att offentliggörandet skett utan Strindbergs gillande, är otänkbart. Han har säkert också själv lagt hand vid utformningen av denna slutscen. Tankegången är eljes överensstämmande med den jag senare gav uttryck åt i Röde prinsen. Men det Strindbergska tonfallet är omisskännligt i vissa kraftord, som t. ex. dricka eld i håret!

Direktör Hunderup hade strax visat sig hågad att uppföra också Fadrens fortsättning och givit mig i uppdrag att översätta stycket. Under arbetet därmed skulle jag göra nya ändringsförslag. Strindberg behövde pengar och var därför hågad för eftergifter. Han lät sedan intala sig, att omarbetningen enbart var en åtgärd, som skulle göra stycket njutbart för den köpenhamnska teaterpubliken. Men han visste mycket väl vad den framför allt avsåg, nämligen att utrota något av det ogräs, som hans enbart hankönsliga syn på kvinnan avsatt i Marodörer. Naturligtvis måste detta ske med Strindbergs goda minne. Jag underställde honom alla förslag till strykning och förändring. På så vis blev det ett verkligt samarbete.

Jag föreslog bl. a. att det nya stycket skulle kallas Aprilväder. Men Strindberg döpte det till Griller. I själva titeln ligger det nya idéinnehållet. Ovädersmolnen i äktenskapet skingras sedan de visat sig vara foster av ömsesidiga inbillningar.

Av nedanstående brev att döma anser Strindberg den nya pjäsen färdig den 6 dec. Att han var för tidigt ute med sitt yrkande framgår av nästföljande brev:

Axel Lundegård.

Jag skrifver och skrifver på mitt Oeuvre, skrifver fint och godt; rullar ihop min själ som ett murmeldjur om vintern, hvarken hör eller ser; men väckes plötsligen af direktör Hohlenberg som kräfver hyran; spisen som röker och maten som ej kan kokas; känner i sömnen, att månaden rullar ut och räkningarne nalkas!

Enfin! Kan jag få sända Griller och få 200 kronor; Fadren (strykningsexemplaret) till Heiberg och få 300!

Cristi! Låt mig det!

Tala om något elakt som kan ge mig skadeglädje! T. ex. gick det illa för Drachmann? Är pjäsen död? Hvad sa högern?

Var det en ny upplaga af Hjalmar Ekdahl (alias Zolas Renée)? Collaborerad af fru — —?

Gud (?) hvad jag tvålar till henne nu!

Äger du Syndafallet eller är den ej tryckt? Skulle behöfva läsa den!

Julen nalkas, denna högtid etc. och Barnens Paradis skall öppnas. Men ohne Geld kein Paradies! Alltså hjelp! hjelp! hjelp!

August Strindberg.

Klampenborg, 6 dec. 1887.

Strindberg hoppades få Fadren upp på Bergens teater, vars ledare då var Gunnar Heiberg, och har tydligen gjort några uteslutningar i den danska texten. Därom minns jag nu ingenting. Den. Drachmannspjäs han syftar på, hade uppförts på. Det Kongelige Theater. Strindberg, som ännu inga tidningar läst, fantiserar i blindo om dess innehåll. Med Syndafallet menar han ett annat teaterstycke, »Efter Syndefaldet», som också i dagarna kommit till uppförande.

Jag arbetade ivrigt på översättningen av Griller, och alla ändringsförslag avhandlades antingen ute hos Strindberg eller hos mig vid hans besök i staden. Nöden ansatte honom, och jag måste ständigt företräda hans penningkrav både hos Casinodirektören och hos andra teaterdirektörer och förläggare. Men tålamod var aldrig Strindbergs starka sida. Därom vittnar också nedanstående brev:

På Strindbergs anmodan har jag tydligen lämnat August Lindberg mitt utkast till omarbetning av Marodörer, vilket Lindberg låtit gå vidare till direktören för Dagmartheatret, Cetti. Lindeman var Casinoteaterns kassör. Direktör Hunderup hade hemställt om rätt att spela Fadren i Malmö.

Axel Lundegård,

August Lindberg skrifver i dag, att han soumetterat Griller Cetti mundtligen. »Men den måste behandlas innan dess ... af din egen hand.»

Jag tror tvärtom att den måste behandlas af någon annan, ty jag är blind för »publikens fordringar» här. Dock ville jag sjelf lägga ut sista grossess-kärleks- erwachen-scenen, som måste vara brio.

Hur fan ska vi kunna förena detta med Looströmbrådskan för Hohlenbergspengarne?

Hunderup sviker vi naturligtvis, såvida ej Lindeman 1:o gör opp det gamla på Fadren, 2:o betalar contantibus 300 antagning på Griller »i förskott» och Malmöresan betäckes i förväg! Andelar kommer jag aldrig ta mer.

Rosmersholm gick väl sålunda åt helvetet!

Sanningen att säga ville jag helst fortsätta på Casino, der jag känner krafterna; och dit jag vant publiken.

Gycklare:

Axel: Pio?

Bertha: Olga Meyer.

Abel:?

Doktorn: Neuman (Hunderup).

Gaga:?

Det tycks bli vackert väder! Kom ut och prata om stycket. Blir det en succès till, så darrar väl gamla svenska Brackan!

Välkommen!

August Strindberg.

Klbg 7 dec. 1887.

Jag har intet minne av, om Strindberg skrev den scen, han här förbehåller sig att själv få lägga ut. I så fall har den gått förlorad med manuskriptet till min danska översättning. Tydligt är dock, att en liknande scen måste ha funnits i manuskriptet till Griller. Själva den avgörande punkten i det nya stycket var att kärleken åter vaknar inför medvetandet om Berthas välsignade tillstånd. Därpå följer det lyckliga slutet med logisk nödvändighet.

Redan under utarbetandet av Fadren fick Strindberg för sig, att sorgespelet kunde bli första delen av en trilogi. Som dess andra del tänkte han sig den omarbetade Marodörer. Tredje delens innehåll antydes i följande brevlapp:

Lundegård,

Om strykningarne gå så vidt, att det ej återstår helspektakel så kunde jag under inflytande af existens- och julmedel möjligen skrifva Del 3. Idyll, färdig 1 akt vers, som efterpjes.

Aug. Sg.

Klb. 7/XII 87.

Muntligen brukade han många fagra ord om denna tredje del. Den skulle bli en apoteos på vers med midsommarnattsstämning över föreningen mellan man och kvinna.

Orsaken till hans lyriska stämning och förhoppningsfulla syn på förhållandet mellan man och kvinna var, att molnen för ögonblicket skingrats i hans eget äktenskap. Ansatt av björnar och med kniven för strupen upplevde han därute i villan på Klampenborg sin 99:de äktenskapliga idyll. För att finna uttryck för den lyckokänsla, som sprängde honom i bröstet, hade han t. o. m. gjort ett återfall i versen. Troligen förstörde han senare denna 1:sta akt i raseri över att idyllen tagit slut, och jag misstänker att midsomniarnattsstämningen blev till bakgrund åt Fröken Julie.

Nedanstående brevlappar vittna ännu om något så när ostört sinneslugn; ehuru den sista påminnelsen är avsänd innan jag ens hunnit svara på den första:

K. L.

Du har ett exemplar af Fadren; Jag har intet. Sänd mig ditt, ty det fins inte mer i boklådan att jagmå stryka åt Heiberg, och (de senaste tre orden överstrukna) åt Nya Teatern, Sthlm; som reflektera starkt med Ranft och Gurli Åberg.

Kan du vigga ett exemplar af Svenska till, så gör, ty därpå hänger ju stora penningsummor.

Hur går med Griller? Du har ju alla mina kort i dina händer, och jag går bet. Loost. sviker sannolikt, som vanligt och då ...

Aug. Sg.

Klmbg 14 dec. 87.

Med Svenska menas Svenska öden och äventyr. Strindberg umgås alltjämt med planen att uppträda som uppläsare på Casino. Loost. betyder bokförläggare Looström och sviker betyder att han avböjer erbjudandet av Griller. Underhandlingarna med Nya teatern i Stockholm ledde till Fadrens uppförande där några veckor senare.

K. Br.

Dina dröjsmål göra mig mera afbräck än du tror.

1:o Fadrens exemplar till Nya Teatern, Sthlm, alltså.

2:o Sista akten Griller för påläggning.

3:o Heiberg, strykningsexemplaret.

Hastel. Vänl.

Aug. Sg.

Klmbg 15/XII 87.

Någon av de närmaste dagarna måtte det ha varit som jag for ut till Klampenborg för att glädja Strindberg med sista akten av Griller, som äntligen blivit färdig. Vid mina närmast föregående besök hade jag funnit honom glad som en spelman. Nu satt han mörk som ett åskmoln vid sitt skrivbord. Den äktenskapliga idyllen hade, som vanligt, tagit en ända med förskräckelse. Hans säng var åter inflyttad i arbetsrummet.

Det var lätt att se vad som hänt. Men jag ville ogärna bli inblandad i sorgespelet och höll mig till mitt ärende. Trodde kanske, det skulle muntra honom, att Casinodirektören ville börja instuderingen snarast möjligt och kanske kunde förmås till ytterligare utbetalning av förskott, nu då manuskriptet var färdigt —

Jag minns inte allt, vad jag sade. Men jag minns att Strindberg satt och såg ut som en obeveklig hämnare av alla oförrätter, begångna mot hans kön. Och plötsligt bröt ovädret löst:

— Det blir ingenting av med uppförandet!

Jag invände stillsamt, att han redan fått 300 kr. i handpengar, men det gjorde intet intryck. Han fortfor:

— Slutet är falskt! Påklistrat! Försoning är omöjlig.

Därvid blev det. Griller kom aldrig upp på Casino. Pjäsen har aldrig funnits till annat än i min danska omarbetning, och manuskriptet, som jag lämnade direktör Hunderup, är förlorat. Men Strindberg hade utkastet kvar. Och några veckor senare svanshögg han det på egen hand. I Marodörer hade han låtit Axel lämna Bertha i okvald besittning av hemmet. Pjäsen var tänkt som ett motstycke till Ibsens Dockhem, där Nora går. I Marodörer gick mannen. Men i Kamraterna kastar han sin hustru på porten. Och pjäsen slutar med att »Pigan» kommer in och anmäler: »Mamsell väntar herrn!» Vartill Axel i sin hustrus närvaro svarar:

»Jaså! Jag är strax ledig». Denna mamsell faller in i slutscenen rakt från skyn, som det himmelska sändebud hon skall föreställa. Ingen har tidigare hört talas om henne, och inte ens Axel själv vet, varifrån hon kommer.

## IX.

## Penningnöd och uteliv.

En dag då jag kom in till Strindberg, som var i staden och bodde på Leopolds hotell, fann jag honom grubblande över en sifferpelare. Han höll på att räkna sina tillgångar, som han uttryckte sig. Det betydde, att den store diktaren för ett ögonblick skakat av sig all tanke på nöden, som klämde honom för strupen, och var mitt i en utflykt till de obegränsade möjligheternas, inbillningens land.

Han bjöd mig strax att göra sällskap. En dansk författarinna höll på att översätta Herr Bengts hustru och tänkte inlämna stycket, som hon kallade Margit, till Det Kongelige Theater. Direktör Hunderup var alltfort intresserad av Gillets hemlighet. För Fadren hägrade möjligheter i Bergen, Stockholm och Helsingfors. Griller var antagen till spelning på Casino, (hur Strindberg själv några dagar senare bröt avtalet är redan berättat). Edvard Brandes var en god vän, och med Otto Benzon hade Strindberg nyligen gjort bekantskap. Allt detta tog han med vid beräkningen av sina tillgångar.

I sifferraden fann jag följande småsummor: Griller Casino 1,000 kr. Dansk landsort 500 kr. Norge 500 kr. Finland 500 kr. — Fadren: Bergen 300, Stockholm 1,000 kr., Finland 300. Summa 4,100 kr.

Men det var för litet. Han måste ha mer: — Hur mycket är det Drachmann har schavat på Det var en Gang —? frågade han. Och jag sade vad ryktet visste berätta — 10,000 kr. — Gott! Då är det inte för mycket, att sätta min inkomst av Margit till 10,000? — Översättningen lär inte ens vara färdig än! invände jag. Men Strindberg skrev: Margit. Det Kongelige 10,000 kr. Sedan såg han upp: — Och Gillets hemlighet? — Översättningen är inte ens påbörjad! — Du tycker kanske, jag borde ha mindre för den än 2,000 kr. — Nej, men — — Strindberg skrev: Gillets hemlighet, Casino 2,000 kr.

Sedan räknade han. Men ännu var han inte nöjd:

— Edvard Brandes är ju tät? frågade han med en olycksbådande glimt i ögonen. — Ja, men — — Tror du inte, jag kan riva honom på en tusenlapp? — Jag tror, det vore bättre om du lät bli! — Och Otto Benzon! Han lär ha ett stort apotek? Inte kan han neka att låna mig en tusenlapp?

— Vänta litet! föreslog jag och räknade i hast samman allt, vad han redan skrivit ... Du behöver väl inte låna pengar, när du har över 16,000 kr.? Men han hörde inte på det örat utan slutade listan på sina tillgångar med: Edv. Brandes 1,000 kr., Otto Benzon 1,000 kr. Sedan slog han ett streck under sifferpelaren och räknade. Såg upp och sade: — Är det inte förbannat? Jag har 18,100 kr. i tillgångar. Men jag har inte råd att äta middag. Och björnarna börja bli närgångna!

Det var sant. För ögonblicket var han nödställd och husvill, hade rest in för att skaffa pengar och nyligen från sin hustru fått nedanstående, allt annat än muntrande rapport.

Den 17 Dec. 1887.

Kära August!

Det har varit en svår dag här. —

Slagtarn har kräft sina 17 kronor på ett temligen oförskämdt vis. Tvätterskan har kräft — och restaurationen

för sina 3 sista middagar — de hade sagt åt Eva att de blott vilja lemna ut mat mot kontant betalning för gången — och de känna ej herrskapet. Detta har troligen Holenberg ställt till! — För sådant har aldrig händt oss förr fast vi haft så lång kredit på sina ställen.

Holenberg var här i dag på förmiddagen och ville focka af oss. Hade den där oldmoran med sig som ville att vi skulle leverera ut linne, porslin etc. Det kunde jag naturligtvis icke. Sade att Du var i staden, att Du sagt mig vi skulle bo qvar ännu en tid.—

Holenberg kommer tillbaks för att tala med Dig i morgon förmiddag — tycktes vara rasande för att Du ej underrättat honom om att vi ej flyttade i dag.

Björnarne lugnade jag med att du var i staden för att ta ut pengar.

Nu ha de 200 kronorna kommit. Du säger jag skall betala ut kryddboden. — Det räcker ju ej eftersom boken är 220 kr.

Derför tänker jag nu gå ner och säga dem att du rest till staden för att ta ut pengar och ej kommer hem förr än i morgon, men om de vilja ta ett acconto af de pengar jag har hemma i qväll kunna de få.

Jag måste betala restaurationens 9 kronor i qväll annars få vi väl ej middag i morgon.

Slagtarn skulle också komma igen i qväll.

Bagarn har jag ännu ej hört af men han kommer väl i morgon bittida. Derför kan jag ej ge kryddboden mer än en 100 à 125 kronor i afräkning.

Du må väl vara hemma i morgon när Holenberg kommer.

Tala med Leopold och sök få ned priset — här blir troligen ej möjligt att stanna.

Fy katten ett sådant pack! Då äro de »snåla» tyskarne tusen gånger bättre.

I största hast

Din vän Siri.

Polisbetjenten var här på förmiddagen och erbjöd sin våning — han påstod sig kunna sätta in 2 kakelugnar till 80 kronor i månaden. — Våningen är bra! — men kunna vi få kredit här? Våningen kan fås snart — och på månad.

Dagen efter var Strindberg själv ute på valplatsen och sände mig därifrån följande brev, som vittnar om att de nedbrytande makter, med vilka han ständigt brottades, höllo på att överväldiga honom. I det ljuset måste hans uttalanden ses. August Lindberg har tydligen stått honom till tjänst med ett lån, och Strindberg har förelagt honom den ovan nämnda uppgiften på sina tillgångar.

Rapport:

Söndag qväll, 18 Dec. 1887.

Hohlenberg skickar fortfarande dräng och kräfver 120 kronor för en månad.

Looström returnerar Griller utan pengar; men lömska kombinationer.

Den hygglige Leopold åtar sig min fordran och kräfver Hunderup per anvisning på Cassa.

Looström skrifver att Nya Teatern, Sthlm, fortfarande reflekterar och korresponderar med Lindberg. Hvad vill det säga? Lindberg sa intet åt mig och Du antydde att Nya Teatern ej vill spela Fadren ej betala.

Med reduktion af min sjukliga misstänksamhet2 och hustru Lindbergs antipati synes mig L. ej vara min vän — »fornærmed» för att jag ej är död — och + Looströms svekfulla uppträdande i Köpenhamn, synes mig reaktions- och sedlighets-ligan ha verkat terreur och ringsystem. Looström skrifver scheiss om att han vill bli min förläggare om jag modererar mina åsigter (han är protektionist, frimurare, »gendre» etc.) lägger bort »qvinnoursinne» och ej skaffar honom åtal.

Söker Lindberg hindra Fadren i Stockholm? Hvarför talar han inte om för mig hvad Nya Teatern skrifver?

Scen: Dagmarteaterns Café.

Välgöraren in.

Offret (äter kalops).

Välgöraren:

Hvad gör du för slag?

Offret:

Äter middag.

Välgöraren:

Har du råd med det du?

Anmärkning: När Stuxberg kom hem med Vega fick han af staten nationalbelöning 4,000 (?) kronor. En välgörenhetskomité anordnades för att betala hans skulder. Resultatet: Nordenskiöld (Dickson, Oscar II etc.) togo hans nationalbelöning och lade till litet samt läto honom betala sina skulder underförmyndare! Medan han fick gå och vigga nytt till middag.

Jag känner att jag nalkas Sverige! Det måtte vara öfver all beskrifning djefligt.

Helsa Lindberg att bland tillgångarne glömdes: Hunderup Gillets Hemlighet = 500 kronor kontant!

Fy fan!

August Strindberg.

Det som hjälpte honom över denna och tusen liknande kriser var den självkänsla, han i alla livets skiften behöll. Innerst tvivlade tvivlaren aldrig på, att han själv var en avsevärd andlig tillgång för mänskligheten. Därför hade han rätt att leva. Eftersom människorna ständigt slogo dövörat till för hans krav, nödgades han själv ta i med hårdhandskarna. Resultatet blev än si, än så, mest si. Han fick göra sig tjockhudad, slita spö för sitt bröd och dansa för sina björnar. Men det rubbade aldrig hans uppfattning. Undanhölls honom brödet, tog han det på vad sätt han kunde i enlighet med sin högre rätt. Han kallade det att riva (låna). Men när han en gång fick pengar, betalte han alla sina skulder.

Nu stod julen för dörren, men till den för livet kämpande store diktaren kom intet glädjens budskap från skyn, endast ett meddelande från värden, som ålade Strindberg att ha flyttat »före onsdag middag kl. 12».

Därom skrev han följande:

Rapport: 19 Dec. kl. 4 eft. m. 1887.

Alltså utkörd Onsdag middag kl. 12!

Och om lördag är det julafton.

Det värsta är att bodskulderna ännu gå till 150 kronor.

Detta är den fulla rama verkligheten.

Men värst är, att Leopolds Hotel, som varit min sista resurs, är förstörd af Lindbergs dumhet — hans välvilja vågar jag inte betvivla.

Aug. Sg.

Senare samma dag skrev han på en lång pappersremsa, varigenom brevet också i yttre måtto kom att likna en lyrisk litania:

Rapport: Måndag 19 Dec. 1887.3

Postpapperet slut. Veden slut; nu blir att elda med boklårarne. Hohlenberg dock calmerad genom vänligt bref fran Watt och Kiældskov; hvarför tacksamhetsbref afgått från mig till Watt. Ingenting fran Leopold. Alltså misslyckades i luckan i går afton. Leopold erhöll telegram i dag. Leopold — kostligt nog! — antydde i går om att han var förvånad (litet bara) att Lindberg ej betalat honom de 10 kronor han viggade (åt mig för åtta dar sen). Hvarpå jag talade om Lg:s 100,000 kr., goda ekonomi o. s. v. Men L—g hade talat om för L—d att jag ej hade Alb. Bonnier mer till förläggare. D. v. s. L—g förstörde min kredit hos L—d och jag räddade hans! Det är som Hillberg hvilken i ren välmening genom sitt upprop gjorde det omöjligt för mig att låna 10 kronor i Stockholm och ändå bara skaffade mig ovett. Griller återkommit i dag! Omarbetas nu till dram. Flickorna bli Doktorns döttrar! Stor scen. Axel går och kommer ej igen! Man ska gå — om man kan. Fattad af lifliga sympatier för Sokrates, drömmer jag i dag att göra pjes af honom i modern

öfversättning. Heiberg väntar på strykningsexemplaret (din öfversättning) och jag väntar på hans 300 kronor! Hvarför sänder du ej för din skull? D:o Nya teatern. Kan inte Hunderup tas med »kärleksmetoden»? Farväl! Om du gifter dig föd bara ett barn åt din fru. Helsa Lindberg och bed honom be dig inte bli arg på din vän

Aug. Sg.

Klmpbg 19 Dec. 87.

Nu gick dörren i baklås så att jag ej kan gå på huse förrän smeden kommer. Smeden efterskickad!

(Robert Watt var då direktör för Tivoli. Han och direktör Kiældskov hörde till Strindbergs umgängesvänner. »Griller återkommit» betyder att August Lindberg, okunnig om Strindbergs förändrade sinnesstämning, sänt honom mitt utkast med en påstötning om den scen, han ville, att Strindberg själv skulle skriva.)

Dagen efter skrev han:

Broder Lundegård.

Vill du vara snäll och sända Drachmanns pensionats adress till fru Strindberg, som med piga och barn nu bor på Leopolds Hotel. Qvinnor och barn fingo fritt aftåg, men jag sitter blockerad för att utstå belägringens »fasor».

O Solon, Solon!

Aug. Sg.

Klampenborg 20 Dec. 87.

Saken ordnades. Familjen återvände till Klampenborg. Men vid årsskiftet var ställningen ytterligare förvärrad:

Stor penningenöd! 2 kronor i huset! Hjelp Jesus Maria!

Käre Lundegård.

Skulle vi icke skrida till kontraktskrifning med Hunderup. Men på olika papper. Ett för Köpenhamn, ett för Danmarks Landsbygd, ett för Sverge o. s. v.

Alla andelar undanbedjas. Äldre aftal annulleras helt fräckt.

Alltså: Sverge = 1,000 kronor Malmö inberäknadt.

Danskt land = 500 kronor. Norge 300. Finland 300.

Allt kontant och i förskott.

Ingen landstigning i Sverge får ske förrän det gamla på Casino är uppgjordt.

Tack för i går!

Härmed brochuren.

Hastl. Vänl.

Aug. Sg.

Klpbg 30 Dec. 87.

Har Heiberg fått? Låt'en låna ex. et!

Bed Hunderup skicka mig 50 kronor i allra värsta fall! Nu genast!

Det var Kamraterna, som Strindberg ville skriva kontrakt om. Men Casinodirektören vägrade.

Trots de ständiga slitningarna om pengar mellan honom och den ständigt nödställde diktaren hörde direktör Hunderup till Strindbergs närmaste umgängesvänner, den livvakt av glada bröder, som han helst såg kring sig på småtimmarna, när, han längtade efter att släppa Barrabam lös. Till dem sällade sig ofta de ovan nämnda direktörerna Watt och Kiældskov jämte journalisten Andreas Buntzen.

Direktör Hunderup blev ju aldrig ledig förr än efter teaterns slut, vid midnattstid, men så mycket hetare gick det sedan till under sköldarna. Strindberg visade sig alltid som den gladaste bland de glada, men krävde till gengäld, att kumpanerna aldrig skulle glömma vilket snille de hade äran vara samman med. Han minde i det fallet om Danmarks folkkäre kung Frederik VII, som annars gärna tillät sina dryckesbröder vad som helst, men aldrig förlät om någon brast i vördnad, när majestätet behagade resa sig och glosögt lalla: »Nu er Kongen hjemme!»

För min del har jag aldrig sett Strindberg rörd av starka drycker mer än en enda gång. Men då var han

grundligt överlastad, och det föll sig särskilt pinsamt på grund av några sammanstötande omständigheter.

En av hans förläggare, Looström, var i Köpenhamn på genomresa och hade bjudit Strindberg på National, men det var uppgjort, att när han rest, skulle Strindberg äta kväll på Café Bernina med Henrik Pontoppidan och mig. Vi hade alltså tagit ett bord och väntade honom. Vid bordet mitt emot satt dåvarande amerikanske ministern i Köpenhamn mr Anderson med sin hustru och fru Gaugin, en syster till fru Edvard Brandes och gift med den sedan världsberömde målaren. Då mr Anderson hörde, att vi väntade Strindberg, uttryckte han, under livligt instämmande från damernas sida, en önskan att få göra bekantskap med den store svenske diktaren.

Den store svenske diktaren kom snubblande in genom ytterdörren. Omöjligt att ta miste på, hur det var fatt med honom. Henrik Pontoppidan och jag skyndade honom till mötes, fingo honom mellan oss och bogserade honom till soffan, där han föll ihop. Han fick mat och hämtade sig litet. Allas blickar sökte honom, där han satt och skildrade eftermiddagens upplevelser rätt högljutt. Han berättade om den epokgörande åsnan, som en gång skulle göra all teaterkonst överflödig. Det var en åsnehud med en levande karl i och ett mekaniskt huvud, som kunde röra på både ögon och öron och svans och därtill göra lustiga krumsprång. Aldrig hade han haft så roligt på någon teater, som åt denna långörade och halvt mekaniska gycklare! Åsnan var en sinnebild av den dramatiska konstens framtid — —

Småningom blev han lugnare, vi fingo honom över till bordet mitt emot och föreställde honom för sällskapet. Han gjorde sitt bästa för att uppföra sig väl. Men ödet ville annorlunda. Fru Gaugin hade kortklippt hår. Det syntes inte när hon satt i soffan mitt emot oss, men när hon vände på huvudet och räckte Strindberg sin hand, blev det uppenbart. Vad hjälpte det, att hon log vackert mot det svenska lejonet. Strindberg, som väntat få göra bekantskap med en kvinna, fann att han stött på själva kvinnofrågan och förlorade jämvikten. Han log ett brandgult leende, som han själv trodde var älskvärt. Och han försökte lägga sina ord så menlöst som möjligt. Men han måste ju säga sin mening, och hans mening var att en kvinna med kortklippt hår omöjligt kunde göra ett tilldragande intryck på en verklig man.

Hur orden föllo, minns jag inte. Men alltid när jag senare läst Axels replik i Kamraterna (till Abel): »styr inte ut er så, att man måste tänka på strafflagen, när man ser er», har den ringt i mina öron som ett eko av Strindbergs första ord till fru Gaugin.

Senare följde Pontoppidan och jag Strindberg till ett annat näringsställe vid Kongens Nytorv, och där övertogs han av direktör Hunderup med sällskap. Min framställning av vad som tilldrog sig framåt småtimmarna, grundar sig alltså på andras utsago. Men Strindberg själv förnekade aldrig den hjälteroll han spelat i nattens lustspel.

Mörkret ruvade över Kongens Nytorv. Framför Det Kongelige Theater skymtades »Hästen», den kungliga ryttarstatyn, som vid gjutningen blev så olyckligt blybemängd, att bronsen i gångarns ben inte i längden motstått tyngden av den kunglige ryttarens kropp. Han knäar djupare för vart år.

Kring järninhägnaden stod ett glatt sällskap. Vid Östergades mynning stod en poliskonstapel och en annan stod vid Bredgades mynning.

Plötsligt löser sig en skugga ur den glada gruppen, hoppar över inhägnaden, kravlar sig upp på sockeln och därifrån upp på den knäande hästen. Strindberg slår armarna kring bröstet på den kunglige bronsgubben.

Poliskonstaplarna störta till. Med våldsamma ord och armrörelser mana de upprorsmannen mot ordningsstadgan att stiga ner och följa med till polisvaktkontoret. Han lyder. Poliserna fram för att lägga hand på honom.

Då säga kumpanerna, enstämmigt och högtidligt:

— Rör inte honom. Det är Strindberg, Sveriges störste diktare!

Och poliserna låta armarna falla. Strindberg med sällskap avtågar.

Något senare sitter han, alltjämt omgiven av sina trogna, i en soffa på den bekanta nattrestaurangen Rydbergs källare. I fickan har han fru Hunderups lilla revolver, som han avlockat henne en gång, då han upptäckte att en revolver var nästan lika oklädsam för en kvinna, som kortklippt hår.

Den revolvern var hans stolthet. Han trodde sig ha ställt en del till rätta i det Hunderupska äktenskapet genom att ta gadden av den lilla frun.

I den höga stämning, vari han nu befann sig, fick han lust att triumfera. Han lyfte vapnet och sköt två skott i taket.

Det blev en uppståndelse. Källarsalen var full av gäster och kypare, som störtade fram.

Men kumpanerna upprepade enstämmigt och högtidligt:

— Rör inte honom! Det är Strindberg, Sveriges störste diktare!

Där fanns många tidningsmän bland gästerna. Inte en av dem förrådde honom. Tvärtom, de telefonerade för att hindra nyheten komma med i pressen, därest den skulle ha hittat dit på andra vägar. Inte en enda av Köpenhamns många sensationslystna tidningar hade dagen efter ett ord om uppträdet.

## X.

## Strindberg och Ernst Ahlgren.

»Strindberg är kommen», skrev Victoria Benedictsson i sin annotationsalmanacka den 7 nov. 1887. Den 14 antecknade hon, att hon sett Fadren; den 22 att hon skulle ha ätit middag med Strindberg och mig, men fått förhinder; den 29 att jag besökt henne och »talade om att Strindberg tycker bra om Fru Marianne».

Han hade lånat boken av mig, och den behagade honom. (Han brukade gärna det talesättet.) Den unga damen, som omvände sig och blev mannen underdånig, väckte angenäma känslor i hans sympatiska nervsystem. Det enda, som oroade honom, var tanken på, att Ernst Ahlgren, som skrev så förnuftigt, var en kvinna.

När de träffades, var han blyg och nyfiken. Han förstod sig inte på henne. Naturligtvis låg en hund begraven i det där kamratskapet mellan henne och mig. Själva ordet hade för honom en föraktlig innebörd (därför döpte han också Griller till Kamraterna, sedan han frigjort sig och skipat rättvisa). Vänskap mellan man och kvinna var för honom ett onaturligt begrepp. Det måste bero på lögn och förställning. Han misstänkte att vi försökte dra honom och hela världen vid näsan.

Han bad att få låna Pengar. På titelbladet fanns en tillägnan, däri det lömska ordet gick igen. Och under läsningen har han säkert funnit alla sina värsta misstankar bekräftade. När jag återfick boken, var den försedd med många randanmärkningar av hans hand.

Särskilt slutkapitlet, uppgörelsen mellan Selma och hennes man. Den har tydligen upprört Strindberg så, att han måst ge uttryck åt sin samkänsla med den förfördelade. När patronen, i stället för att lyssna till sin hustrus allvarsord, framställs som »helt upptagen av att rensa hummer», klappar Strindberg honom förstående på axeln och utbrister: »Skönt!» Och när patronen höjer sitt ölglas, har Strindberg till den grad

hunnit bli ett med honom, att han, i enlighet med sin egen smak, förvandlar »öl» till »porter». Han upptar också med förtjusning ordstriden med patronens unga hustru. Mestadels litet för mycket i patronens egen anda. Som t. ex. när Strindberg till Selmas yttrande att lagen behövde ändras (hon hävdar, att ingen kvinna borde få gifta sig innan hon blivit myndig) fogar den förmodligen skämtsamt tänkta slutsatsen: »Även för pojkar, som vill gifta sig vid tolv år!» Lika litet som patronen erkänner Strindberg, att kvinnan behöver något annat livsinnehåll, än det mannen ger henne. Patronen säger: »Livsinnehåll? Prat! Hur många kvinnor leva inte tills de nå sina sextio år utan att ha något livsinnehåll för det? Låt dem gifta sig först, så kommer nog livsinnehållet — —» Strindberg understryker orden och utbrister: »Bra sagt, herr patron! Utmärkt! Bravo!»

Mycket krasst bemöter han Selmas: »Hus och hem skulle styras bättre, om kvinnorna fingo använda de där fyra fem åren till att lära sig vad som erfordras.» Han understryker »vad som erfordras» och skriver: »Hoc est: ekonomi, förlossningskonst och — —» Med andra ord, han förordar en fostran av samma art, som geishorna få i Japan, och avfärdar med ett: »Nix ma chère!» Selmas tal om »hur rika för ens inre utveckling de åren mellan sexton och tjugu bruka vara».

Patronen suger tyst sin cigarr och gitter inte svara på Selmas enligt hans mening orimliga sats, att samma moral borde gälla för kvinnor som för män. Men Strindberg svara: »Nej, inte densamma 1:o därför att mannen ej kan få barn, 2:o därför att han betalar kalaset.» Och mot Selmas: »Det blir aldrig en plikt att underkasta sig ömhetsbetygelser, mot vilka hela ens varelse uppreser sig», protesterar han med ett kraftigt »jo!» Han brukar starka ord mot Selmas kätterska meningar. »Vrövel» är ett av de mildaste. När hon återkommer med sitt yrkande, att kvinnorna inte borde få ingå äktenskap förr än vid myndiga år, invänder han: »Får man veta så satans mycket vid 21 år? Nej, först sedan man varit gift! Då är det så dags!» Och han rycker på axlarna åt hennes tal om innehåll i ett äktenskap. Innehåll? »Was ist das?»

Ändå var han vid bästa lynne, när han läste Pengar och nedskrev sina randanmärkningar. De vittna bara om, att hans syn på kvinnan bestämdes av solflätan. Detta könstänkande led av en inre brist på följdriktighet. Han jublade över upptäckten, att kvinnorna hade en svanskota mer än männen. Det betydde, att de stodo närmare djuren! Därav drog han den slutsatsen, att de inte voro mogna för frihet och självbestämningsrätt. Men om han kunnat skapa om dem, skulle han säkert ha begåvat dem med ännu ett par svanskotor.

Han misstänkte att kvinnornas kamp för mänskliga rättigheter skulle medföra inskränkning av mannens könsliga rättigheter. Därmed skulle millioner män i framtiden dömas till samma kval, som ödelagt hans liv. Det var deras talan han trodde sig föra, när han slungade sina kraftord mot en kvinna, vars liv ödelagts av de missförhållanden, han försvarade.

Så stodo den samtida nordiska litteraturens starkast och djupast kännande personligheter mot varandra utan att fatta varandras lidande.

Victoria Benedictsson var mitt inne i den kris som ledde till självmordsförsöket natten mellan den 8 och 9 januari. Det föll sig så att Strindberg kommit till staden och bodde på Leopolds hotell.

I det stora rummet mot gården, där Strindberg några veckor tidigare skrivit sitt avskedsbrev till mig, låg nu Victoria Benedictsson och brottades med döden.

Jag visste det. I mitt lilla rum på andra sidan korridoren gick jag halva natten av och an. Jag led av ett omanligt begär att avlasta något av min spänning på en annan levande varelse. Strindberg fanns inom räckhåll. Det var frestelsen, som jag med sammanbitna tänder värjde mig mot.

Det knackade. Dörren öppnades. Utanför stod Victoria Benedictsson i vit nattdräkt och så blek, att ansiktet lyste i skymningen.

Flämtande av hjärtats oro sade hon att hon tagit giftet. (Det var morfin.) Hennes beslut att dö stod fast, men hon kände en obetvinglig ångest och bad att jag skulle vaka över henne.

Jag följde in i hennes rum, och hon gick åter till sängs. Hur tiden led har jag intet minne av. Tala kunde väl ingen av oss. Men jag minns, att mina tankar bland annat kretsade kring det kommande polisförhöret. Lagen stadgade fängelsestraff för underlåtenhet att hindra självmord. Under närmast föregående veckor hade jag gjort allt vad i min förmåga stod för att rädda Victoria Benedictsson åt livet. Men att gripa till våld var oförenligt med min rättsuppfattning. Enligt lagen skulle just det nu ha varit min plikt. Men det skulle vara att svika ett förtroende, som, hur tungt det än var att bära, getts mig i gränslös förtröstan till min goda vilja. Här stod samvetslagen i öppen strid mot den borgerliga lagen. För mig fanns ingen annan möjlighet än att bryta mot den borgerliga lagen och ta mitt straff.

Plötsligt märkte jag, att svår oro kom över den levnadströtta, som jag trodde döende. Jag förstod inte strax, att hon känt mina tankar. Hon reste sig i bädden och bad mig gå. Då jag vägrade, blev hon så utom sig av ångest, att jag måste göra henne till viljes. Jag hörde henne regla dörren bakom mig.

Jag trevade mig genom korridoren till Strindbergs dörr. När jag steg in, for han upp ur sömnen och stirrade vilt på mig. Jag sade honom, att jag inte längre kunde vara ensam och varför. Jag anförtrodde honom mer än jag hade rätt att yppa av Victoria Benedictssons lidandes historia.

Han lyssnade med ett uttryck, som alltid står inbränt i mitt minne, ett obönhörligt och grymt människoätareintresse utan minsta skymt av mänsklig medkänsla.

Under tiden utförde naturen själv det räddningsverk, som en läkare skulle ha föreskrivit. På morgonen berättade uppasserskan, att fru Benedictsson varit mycket sjuk under natten och att herr Strindberg gått tidigt ut. Framåt förmiddagen fick jag veta, att han förrått mitt förtroende.

Jag sade mig själv, att han var otillräknelig just på det område, där jag av svaghet gjort honom till min förtrogne. Jag berättade sedan allt för Victoria Benedictsson. Hon dömde ingen. Mitt förstånd och mitt hjärta frikände honom. Men mina nerver kunde aldrig glömma.

På middagen for han ut igen till Klampenborg och skrev som om ingenting annat hänt, än att han fått låna 500 kr. av August Lindberg.

Axel Lundegård,

Lindberg kom till Nimb med 500 kronor och var ond och ledsen på mig. Jag reste och andades åter när jag såg skogen.

Oh! Och sjön!

Det finns bestämt ett grand sant i mitt kulturhat! Storstaden är ju ett rudiment från barbariska tider med de trånga gatorna afsedda för ett försvar som nu är onödigt när det finns god polis m. m.

Hur är med fru Benediktsson?

Hvad gör hon och hvad ämnar hon?

Nu får du hvila upp dig från mina litanier och analyser!

Lef väl och låt mig höra något om operationerna med Margit (och Fru B—n.).

Din tillgifne

August Strindberg.

Klpbg 9/1 88.

(»Margit» — Herr Bengts hustru. I dansk översättning inlämnad till Det Kongelige Theater.)

Två dar senare var han vid ännu bättre lynne. Han skrev:

Sommarluft, Öresundsblått vatten med parande måsar, öppet fönster, trampande höns, färsk bringa med pepparrotssås — lifvet är skönt!

Men ingen Politik i dag eller går! Käre, sänd mig den i korsband tills jag får från Red.

Och klipp i andra blad om du ser något som kan gagna mig!

Hur går det fru B.? Här skulle hon bo någonstans i en familj, annan än min, ty i ensamheten är man aldrig så ensam som i hopen.

Och fru M(argit)?

Stephensen vid Casino motiverade inställningen af deras Faderturné med att jag »hindrat» den genom att »sälja» den åt Lindberg. Hindra? Sälja? Har jagsålt den? Hvar äro då pengarna?

Farväl och låt höra något om fru B., vars Pengar jag läst med ögon uppspeltade af nyfikenhet.

Din

Aug. S—g.

Klampenborg, 11 Jan. 1888.

(Stephensen, den skådespelare vid Casino, som spelat Pastorn, hade planerat en landsortsturné med Fadren.)

Dagen efter skrev han åter:

Axel Lundegård.

I morgon 13:e går Fadren i Stockholm. Får Politiken telegram? Kan jag således i öfvermorgon få veta hur det gick? Egentligen skulle det vara mig likgiltigt, då jag vet hvad stycket är värdt! Och går det ej, blir det deras skam! Undrar ibland, om ej det är de andra, les autres, som gjort dikten till diktad = påhittad, verklighet.

Nu kokar det i min gryta; hvad det blir, vet jag ej. Ingen är så ofri som diktaren. Men bredvid skrifbordet sitter den odödbara svarta katten med de gula ögonen och heter Nöd!

Men Nöden kan tyvärr ej ställa om min stora hjerna! Tyvärr! Praktiska hänsyn, skrifva för pengar, nonsens! Om jag kunde! bara!

Njutit tre tallrikar gula ärter med en half mark fläsk och drammar och Bajrar. Men har ingenting att läsa. Har ej pengar köpa.

D’abord, kan jag ej få låna fru B:s.resterande. Från Skåne och Småbilder, Telefon etc. etc. Puis, Stuk, Surrogat, Skandal, ensuite La Terre, Mensonges, Revue Independante.

Hohlenberg bjöd i morse på Politiken och SocialDemokraten!

Vill ni inte hjelpa mig med lektyr! Kan jag ej få ett lån på ett lånebibliotek eller hur! Jag dör af inanition eljest!

Hur har fru B. det?

Nu sjunger jag Dolce Napoli selv med Guitarr!

Kan du inte någon vacker vårdag narra ut Dig och några intelligenser att berusa sig i vårluft och samvrövel på Bellevue.

Farväl till återseende

Din vän

Aug. S—g.

Klampenborg d. 12 Jan. 88.

Och fyra dar senare, efter ett nytt besök i Köpenhamn:

Axel Lundegård,

Tack för besök och godt samsnack!

Bed fru B. läsa medföljande och sedan säga om det är sant! Det vill säga: om det är rätt gissat? (Det säger hon inte, förstås!)

Kunde vi ej slå litet småmynt ur Vivisektionerna här och hvar? Ny jord, Nutiden etc.!

Hjernornas kamp är modernism! Men titulera så,

Hjernornas Kamp,

(Ur: Vivisektioner, efter en läkares berättelser

av Aug. S—g.)

Har i dag skrifvit till Lindberg och anhållit få igen mitt papper. Vill göra mina affärer sjelf! Och fann L:s sista vigg obehaglig, röjande dåliga affärer! Tro inte för mycket! Människor kunna lika lätt komma i oförtjent godt, som dåligt rykte.

Vorsicht!

Farväl och vörds. helsningar till fru B. och småflickorna, som behagade mig.

Din

Aug. S—g.

P. S. I dag fått mycket vackert korr. på Père. Fint och franskt! Få se!

Klampenborg d. 16 Jan. 88.

(Vad det var han ville, att Ernst Ahlgren skulle läsa, minns jag inte längre. Hans affärer med August Lindberg höllo tydligen på att glida in i misstrons skede. Småflickorna, som behagade honom, hade han träffat vid sitt besök i Köpenhamn, i sällskap med Victoria Benedictsson och mig.)

Hans nästa brevlapp lydde:

K. L.

Du har väl ej qvar det franska klippet om alla, som skrifvit om Paternité'ten?

Sände dig i dag olästa svenska tidningar om Fadren.

Vet du hur det »går». Hur många gånger har den gått nu?

Konsumerat alla böckerna.

Skrifver intet. Låt mig veta, huru och hvar ett lån tas på böcker.

Kommer om ett par dagar in för att söka fransman till korrektur på Père, som nu är i gång; fint och vackert tryckt. Håll i ordning adress på fransmannen! Kanske minister Andersen kunde hjelpa oss till någon vid legationen med litterära intressen.

18 Jan. 88.

Vänl. Aug. S—g.

»Minister Andersen» var amerikanske ministern, som han under synnerligen olyckliga omständigheter gjort bekantskap med. Strindberg räknade likafullt med att han skulle stå till tjänst. Han utgick från att hela världen skulle tjäna honom.

Käre Lundegård,

Nu måste du ändtligen hjelpa mig få fatt en fransman som ögnar igenom detta korrektur, men en äkta. Lektorn i Helsingborg var okunnig och tvärsäker och ändrade till orätt hvad som rätt var. Men inga ändringar i texten, såvida ej rent Unsinn är der; mest accenterna och skiljetecknen! Jag tror ej många fel finnas!

Österling kommer till stan i dag! Har lofvat mig 100 kr. i denna dag. Sviker naturligtvis; men träffar Du honom så pressa honom, ty — det går illa med Fadren i Stockholm! 40 kronor! —

Sänder min hustru emedan det blir billigare än att jag sitter på Nimb i 12 timmar.

Farväl och hjelp!

Aug. Sg.

Klpbg d. 21 Jan. 88.

Kan inte Krohn se fotografierna som prof på kostymerna; eller lindrig påminnelse?

(Redaktör Hans Österling hade av intresse för Strindberg åtagit sig att trycka Fadren, liksom senare Père och Kamraterna. De fotografier, Strindberg ville förelägga Det Kgl. Theatrets inspektör (Krohn) föreställde fru Siri Strindberg i Herr Bengts hustru, som Strindberg alltjämt hoppades få uppförd på Det Kgl. Theater.)

Axel Lundegård,

Inne i Kbhvn i går! utan att finna Dig som Du vet!

Var nu snäll och sänd Christian med fracken till en fin skräddare som styfvar upp slagen med någon kanfas,

samt sätter i sidensarge i kilarne, som Essman hade.

Låt samme Christian ombesörja uttagning af detta paket och affockning hit; är du djeflig beskedlig!

Hastel. till Gensyn.

August Sg.

Klpbg, 24 Jan. 88.

(Christian hette borstarn på Leopolds hotel.)

Fyra dagar senare stod nöden åter för dörren:

Axel Lundegård,

Skrifver, skrifver praktfullt, som aldrig, mitt Oeuvre, fritt, herrligt utan tanke på Mamsell Albert Bonnier; det knastrar i hjernan när det rätta ordet skall födas på det fremmande språket, men denna ansträngning ger full vision af det upplefvade. Dock första februari nalkas! Ekonomiska situationen hopplös närmast. Såg ett halmstrå i ditt Sk. Aftonblad. Kan jag ej öppna elden på Langhoff, antingen genom att låta honom läsa det skrifna af Oeuvret: eller i hast skrifva en samling fina moderna skärgårdsnoveller att utkomma på Danska och Svenska samtidigt. Finns någon antaglig distributör i Malmö?

Eller medan vi vänta, med Philipsens skriftliga tillstånd, sälja Fadren i Danmark för 100 kronor hvar.

Träffar Du Hunderup eller Buntzen så fråga om Fadren i Aarhus gaf något?

En Nordbagling i Skien skref till Hunderup och bad få köpa Fadren. Jag svarade! — Intet svar!

Kan ingen undsättning från Helsingfors komma?

Vill ej fru B., mon cher confrère, be Geijerstam frampressa något ur M. Olof derstädes af vännen Axel Lille direktör?

Du sa: res in till oss oftare! Ja, svarade jag ej, jag har icke råd och tigga blyges jag!

Lifvets enklaste njutningar äro mig förvägrade, att icke tala om andlig nödtorft i ett boklån, en utländsk revy, då det dagliga brister, så barnen gå trasiga och jag inga tofflor har, utan måste lägga trasor i mina bottenlösa!

Ja, detta är en litania, men hvad skall jag göra? Was thun?

Det fins saker som intet kunna åtgöras, och man får lefva ändå! Men denna kunde väl något!

Hvad säger Edv. B. om Margit och K. T. Fins ej hopp, sändes Dagmar.

Tänk på mig något litet.

Din vän

August Strindberg.

Klampenborg d. 28 Jan. 1888.

Då jag berättade för Victoria Benedictsson att Strindberg satt med fötterna instoppade i bottenlösa, trasbelagda tofflor, erbjöd hon sig att sy honom ett par bättre. Detta avböjer han i följande brev. Jag har

uteslutit några meningslösa oanständigheter. Varpå han syftar med 5:o har jag nu glömt. Hela brefvet varslar om att de onda makterna inom honom höllo på att få överhand.

Axel Lundegård,

1:o. En stadsresa kostar vanligen 36 kronor utom eventuella rättegångskostnader för skottlossning och läkarvård —

2:o. Philipsens lof ha vi att sälja Fadren. Du behöfver alltså bara sittande i en vällustig schaggsoffa på Bernina stöta på Langhoff eller Levysohn (Svenska Öden) så har du hundralappen — —.

3:o. Tyvärr utbröt min otillfredsställda könsdrift i ett ovettigt bref på Lindberg, så nu är den hackan förlorad.

4:o. Sådana tofflor jag behöfver kan ingen qvinna af man född lave. Nu har jag min »kamrats» sommarkappa om fötterna.

5:o. Bombardemanget med Gillets Hemlighet kan ådra mig 6 månaders enkelt fängelse för förfalskningsbrott och ryslig blamage.

6:o. Qvartupplagan av M. Olof, mitt ex., ligger hos Olof Poulsen. — — —

Kan inte fru Z. komma ut till mig i stället och tala om öfversättningen af Hemsöborna. Hon är skön men Mll. Y. lär vara djefligt ful.

Vill inte Lindberg nu spela Kamraterna, så vore väl fan. Han tycks tillhöra det folk, som ska spottas ner för att bli vänskapliga.

En annan sak! Kan du inte slänga en breflapp till Tavaststjerna om M. Olof. Det vore enklast, sluppe vi den der G. af G.

(Denna mening är överstruken och försedd med ett $\vartheta$ i marginalen.)

Fru B. står i Allehanda för Folket uppräknad som Handske-qvinna!

Figaro (icke Le) afrifver alla ’opponenterna’ mot referat och ’Oskar Levertran’ och Ernst Ahlgren och alla andra. Jörgen flåsar af tillfredsställd brunst att få gå lös på Unga Sverge.

Kan inte Casino ta Kamraterna så jag får »läsa roln» med N. N. i Leopolds N:r 16? Jag har nemligen som du vet ingenting att »läsa».

Oh! nu kom 100 kronor från Molander!!! Ah! Räddad för några dagar!

Härmed Philipsens dokument! Sälj nu Fadren för 200 så dela vi rofvet.

Farväl igen så länge.

Din vän

August Strindberg.

Taarbæk d. 1 Februari 1888.

## XI.

## Hur våra vägar skildes.

Strindbergs sista brev till mig ge knappast någon föreställning om bristande vänskap från hans sida. Själva uppsägelsebrevet följdes av många bjudningar till vänskaplig samvaro. Jag har senare i livet ångrat, att jag inte följde dem. Jag kom sålunda aldrig till Skovlyst och saknar all personlig kännedom om, vad han där upplevde. Det var Tschandala. Han blev stämd inför domstol av tattaren, flög till Köpenhamn med eld i håret och bad att jag skulle ledsaga honom till stadens förnämligaste hotell. Där tog han in för att skaffa sig hemortsrätt bland herreklassen, när nu lagens arm sökte honom å parians vägnar.

Då var det länge sedan vi hört av varandra. Vi skildes, när jag inte längre med samma ungdomliga hängivenhet som förr kunde gå hans ärenden. Jag behövde vila från honom. Men vi skildes utan fiendskap. I den stora uppgörelsen med alla de missgärningsmän, han mött i livet — de blå böckerna — riktar han inga anklagelser mot mig och jag har alltid bevarat min ungdoms kärlek till hans livsgärning. Men jag har aldrig velat återknyta det personliga förhållandet oss emellan. Jag betraktade den förtrolighet, varom dessa blad bära vittne, som något en gång för alla avslutat.

I det första brevet här nedan spelar han ännu på de gamla strängarna:

Axel Lundegård,

Hvad fan är detta? Är det ej i dag först den 13:de? Smid nu med detta telegram så att vi få jernet varmt ånyo, och att geld kan slås, ty förbanna mig jag står ut eljes att sitta och laga succèser på 500 kronor stycket. Kan inte nu turné arrangeras? Kan inte Bergenserna ryckas i kragen? Hunderup uppgalvaniseras? Hansen, Lindberg, Göteborg, Helsingfors trummas opp! Jag spränges eljes!

Krediten härute slut! Allt kontant! 50 kronor i kassan! Fadren i Stockholms honorar uppätet.

Hemsödramatiken tar 2 månader! Was thun?

I hast vänligen

August Strindberg.

Taarbaek d.?? Jan. 1889 (?).

? dag?

Men snart började avskedsbrevet kasta sin skugga framför sig:

B. Br. Var snäll och sänd mig (kopia eller original) av det bref Du vet jag gaf Dig före Fadrens gifvande (jemte förordnanden). Brefvet i fråga citeras en längre tid som källa (nu sist i Amerika). Det är derför af vigt för mig veta hvad jag skref — i sin helhet.

Hastel. Vänl.

Aug. Sg.

Taarbæk 29/11 88.

Jag svarade, som sanning var, att brevet aldrig lämnat mina gömmor, och bad om vidare upplysningar. Men historien var alltför barnsligt hopspunnen för att tåla vid några förklaringar. Strindberg teg tre veckor. Sedan skrev han:

Taarbaek, 20 Mars 1888.

Axel Lundegård,

När jag snart lemnar Danmark, så skrifver jag några ord till Dig, som jag gaf allt mitt förtroende utan att få något igen — förtroende nemligen, annat ville

jag ej.

Jag drog mig tillbaka rädd, när jag en dag upptäckte att jag talat för dig i tre månader utan att få ett svar! Jag kan inte erinra mig att Du sagt ett ord som jag behållit i minnet, men väl uppträtt två gånger till försvar för mina afgjorda fiender!

Lindberg misshandlade mig och bedrog mig — och du ställde dig på hans sida — alltså emot mig. Sist på Nimbs, antydde du öppet att den som ödelagt mitt lif och rykte skulle ha varit i sin rätt! Medgifvet att vi ha rätt bestjäla, bedra, lönnmörda, så skulle äfven revancherätt följdriktigt ha tillfallit mig, eller med andra ord rätt att återställa jemvikten — eller helt enkelt — försvara mig!

Derpå blef jag tyst!

Förvånar det Dig?

Allt detta drar jag ett streck öfver, och ber få glömska öfver det som varit! bedjande att endast få stanna som din

litterära vän

August Strindberg.

V(erte).

(På andra sidan.)

P. S. Hvad Lindberg beträffar, så stämplas han af Edv. Brandes som min »afundsman» (skiden gycklare!) och hans uppförande som origtigt.

Derför skall jag hindra så mycket jag kan L. i hans väg i Stockholm, precis lika mycket som han sökte hindra mig här, och skada hans anseende precis lika

mycket som han skadat mitt, men ändock icke snyta honom på pengar, som skulle bli min skam.

Dagen efter kom ett brevkort med följande postskriptum. Han driver på för att få ut Fadren i min danska översättning. Stinck var namnet på en bokhandlare vid Ströget. Av obekant anledning hade Strindberg fått för sig, att han var kvinnohatare och alltså lämplig förläggare till Fadren. Hotelsen med Peter Nansen satte Strindberg i verket. »Fadren» utkom på Salomonsens förlag i Nansens översättning.

P. S.

Om nu inte Du (eller Buntzen) skynda Er, så ska jag sätta Peter Nansen bagefter Er som en svärmare, för det är en flink fyr, som inte går på tjärad näfver. Och så till Gensyn. Skyll Er sjelfva!

Vänl.

Aug. Sg.

21 Mars 1888.

Stinck är ju qvinnohatare! Schopenhauer?

Fyra dar senare kom ett nytt brevkort:

Ville Du vara god låta mig veta om det är Albert B. som är i byn.

I min tidning stod endast Bonnier, Sverges störste förläggare.

Kunde varit Adolf som eger Sverges Klassiska Författare.

Vännen Aug. Sg.

Skrif mig hvad Eder synes om »Heidenstam».

Vallfart och vandringsår, som han nyss fått med hälsning och tillägnan från förf., sysselsatte för tillfället hans inbillning. Muntligen förklarade han senare, att den nye förf. »kastat en hästlort» efter sin gamle mästare. Min oförmåga att hitta kastvapnet, upptog Strindberg med stor misstro.

På mer än en månad hörde jag ingenting från honom. Men 1 maj skrev han:

I dag reste familjen till Lyngby-Skovlyst och jag sitter här till i öfvermorgon, sannolikt. Har du tid och lust nu medan vädret är skönt prata bort en stund är jag tacksam.

Vänl.

Aug. Sg.

Jag kunde inte efterkomma hans inbjudning. Och nästa gång han skrev var han inne i Tschandala. Därom nämner han dock intet i de återstående tre brevlapparna.

Den första lydde:

Axel Lundegård,

Jag ser af bladen att Casino grasserar landsorten med din och min Fader. Hunderup uppgaf Hansen vara arrangör. Men H. har ej sport mig och ej besvarat bref.

Vi bli troligen snutna båda af Hunderup som är omöjlig att ha relationer med; då han ej besvarar bref.

Hvad skall göras? Förbjuda är synd om personalen!

Har Du lust att komma ut?

Vänligen

August Strindberg.

Skovlyst 4 Juni 1888.

Den andra:

Axel Lundegård,

Jag skref dig för åtta dagar sedan på adress Fredriksbergs allé, men tog troligen miste på nummer. Brefvet innehöll en klagovisa öfver att Hunderup stal Fadren och turnerade utan att göra upp något; angaf C. F. Hansen som arrangör, men denne har icke svarat på två bref.

Har du lust att se ut till mig?

Hastel. Vänl.

Aug. Sg.

Skovlyst-Lyngby 11/6 88.

Den tredje:

B. Br.

Låt mig veta per kort när Du reser till Stockholm, så att jag kan få sällskap, när jag skall dit snart.

Saken voxer.

Din Aug. Sg.

Holte d. 16 Nov. 1888.

Gif mig Ola H:s adress fullständigt, är Du god!

Och ditt teaterstycke! eller 'en!

Saken som han trodde stadd i tillväxt var väl »Le Messager du Nord» och teaterstycket, som han efterlyser, förmodligen en sedan förkommen enaktare, som han ville införa i något av de första numren och därför bett mig låta översätta till franska »på Revuens bekostnad».

I Stockholm besökte jag honom en enda gång. Han bodde då, om jag minns rätt, i ett hus vid Hornstull.

*

Alla som någon tid stått i närmre förhållande till Strindberg ha visst mottagit uppsägelsebrev av samma art, som det han sände mig, oftast med ännu mer hårresande beskyllningar. Huvudanklagelsen mot mig vederlägger han själv i samma andedrag, varmed han utslungar den. Något har han i varje fall behållit i minnet av vad jag sagt till försvar för två människor, som menat honom väl.

Jag kan inte annat än erkänna, vad han tillvitar mig. Tvivelsutan har jag sagt, att August Lindberg varken misshandlat eller bedragit honom. Tvivelsutan har jag också öppet uttalat en från Strindberg avvikande mening om hans äktenskapliga förhållanden. Jag har sagt, att han inte ensam hade rätten på sin sida mot den kvinna, som ofrivilligt ödelagt hans liv, och vars liv han lika ofrivilligt ödelagt. Jag tror till och med att han erkänt detta, fast han glömt det sedan. Mitt omdöme grundade sig i varje fall på vad han själv berättat.

Jag minns en morgon, han kom mycket tidigt in till mig och såg fullständigt sinnesförvirrad ut. Han sade sig den natten ha sprängt dörren till sin hustrus sovrum, där hon förskansat sig med barnen, som vaknat vid skrällen, rest sig i sina sängar och med vettskrämda ögon stirrat på sin far. Då greps han av blygsel och smög ut igen. Han älskade sina barn. Nu led han av samvetskval över att ha grumlat deras själar. Särskilt förföljde honom den lille minstes, sonens, ögon.

Ett uppträde som detta, skildrat av honom själv med hjärtslitande ruelse, kastar ljus över mycket, som hans hustru haft att utstå. Hon älskade en man, som hon visste var sinnessjuk just på sinnelivets område, och vars könshat hon kände som avigsidan av hans kärlek. Ju hetare han tryckte henne till sitt hjärta, dess starkare måste hon ha känt ångesten, att han skulle strypa henne i sin kärleks övermått.

En gång fann jag honom i mycket upphetsad sinnesstämning, krampaktigt klamrande sig till sitt skrivbord i villan på Klampenborg.

— Hur är det med dig? frågade jag.

— Såg du henne? sade han.

— Vem?

— Min hustru. Hon gick nyss förbi mitt fönster. Hon var i stass. Ska in till stan. Jag fick hålla mig fast i bordet för att inte fara upp, störta efter henne och göra mig löjlig.

Ingen utomstående kunde se det sinnesberusande hos denna stackars lidande kvinna, som redan börjat vissna. Strindberg älskade henne med sin egen sinnessjuka lidelse. I sinnelivets lidande och lycka har också hela hans vittra alstring sina rötter. Hans skaparkraft var våldsam utlösning av övermänsklig känslostyrka. Hans snille var, som krutets ande, bunden sprängkraft.

Vad är snille? De, som oftast leka med ordet, fatta sällan begreppet. Minst av allt är snille en lycklig egenskap, som en rikt begåvad människa ständigt går och bär på. Samma människa, som på natten gett liv åt ett snillefoster, kan på morgonen tala salig Dumboms språk och förefalla mindre kvick än Bileams åsna. Snillet var hos Strindberg själva urladdningen mellan två högspännskrafter, blixten av högsta klokhet och högsta vanvett. När molnen skingrats, är luften åter vardagligt blå.

Under mitt förtroliga umgänge med honom, blev det mig mer och mer klart, att han led av en sinnessjukdom, som tidtals gjorde honom otillräknelig. Men det är bara i mycket enkla fall, som gränsen mellan sinnessjukdom och sinneshälsa kan bestämmas med ett kritstreck. Strindbergs sjukliga misstänksamhet var samtidigt av utomordentligt skarpsinne. Han försvarade sina tvångstankar med slående skäl, och hans handlingar vittnade mestadels om underjordisk klokhet, ja slughet. Mätt med den allmänna sedelagens längdmått blir han obegriplig. Han var varken ond eller god — bara en människa som kände livets orätt med sju mäns styrka.

Sedan våra vägar skilts, möttes vi aldrig och växlade inga brev. Men han mottog en hälsning från mig genom de hyllningsord, jag ägnade honom i anledning av uppropet, att till sextioårsdagen hedra honom med ett litet Nobelpris från handens och andens arbetare i Sverige.

Underrättelsen om hans död kom mig att känna, hur tomt det blev i världen efter honom. Käre, sinnessjuke felfinnare, mycket av min egen ungdom gick i graven med dig.

## XII.

## Efterskrift.

Den andliga utveckling, som stod bakom våra åttiotalsförfattares strävan att lyfta sin dikt över jordbunden verklighetshärmning, har aldrig blivit klarlagd av våra litteraturhistorieskrivare. Bengt Lidforss sökte visa, att det var Georg Brandes »som gav signalen till att utrymma de under åttiotalet intagna positionerna». (»Gammal radikalism och ny» i »Utkast och Silhuetter».) I en artikel, tryckt i »Aftontidningen» 9 juni 1910 (»Det vittra decimalsystemet») sökte jag göra gällande, att andliga rörelser oftast ha ett mindre militäriskt förlopp, och att den längtan efter sol och luft, som i detta fall var främsta förutsättningen, fanns hos flertalet av de på 80-talet mycket unga svenska författare, som vid mognare år skrevo den svenska litteraturen under 90-talet. Om Strindberg föllo orden så:

»Strindberg skapade redan under det, enligt nu gängse dogmatik, förhistoriska 70-talet »Mäster Olof» och »Röda rummet»; hade för övrigt sitt enskilda nittiotal med historisk diktning och fantasikonst redan under åttiotalet. Åttiotalisterna Levertin, Geijerstam och Tor Hedberg utvecklade sig med åren till typiska

nittiotalister, Selma Lagerlöf berättar i »Sagan om en saga», att Gösta Berling, innan han framträdde i sin romantiska sagoskrud, haft ett realistiskt målbrottsstadium, och Verner von Heidenstam har i den självdeklaration, han lämnat sin jubelbiograf, erkänt sitt underjordiska åttiotal. Frödings torde ligga begravet i Karlstadstidningen.

Den stora brytningen i vår vitterhet kom med Strindberg i slutet av 70-talet. Sedan har, litteraturhistoriskt sett, ingenting hänt annat än vad som i logiken brukar betecknas med termerna progress, kulmen och regress.»

Med detta mitt uttalande råkade jag utan att ana det in i den fejd, som två dagar tidigare inletts av Strindberg själv med artikeln »Två konungar». Den rasade länge med oerhörd våldsamhet och mynnade året efter ut i ett upprop till insamling av en svenska folkets hedersgärd åt Strindberg.

I likhet med flertalet av nittiotalets författare kände jag snarast beklämning inför det mesta av Strindbergs senare alstring. Nu då stridslarmet kring hans namn tystnat, och lidelsernas lyktgubbar inte längre dansa kring vart hans verk, är det lättare att se, varför. Han gav oss mestadels stenar i stället för bröd, och vi krävde bröd av honom just därför, att vi innerst bevarat så mycket av vår ungdoms beundran och kärlek till den gamle mästaren.

Dagens Nyheter frågade: »Varför har Ni undertecknat Strindbergsuppropet». Mitt svar blev:

»Strindberg är banbrytarn, som röjt väg för oss alla (även om jag läst mest av hans fel);

Strindbergs verk är, stort sett, det största i vår nutida vitterhet (ehuru min beundran icke räcker till för mer än en bråkdel);

Strindbergs andliga fysionomi har en lidandets aura, som kastar ljus till och med över hans snilles snedsprång, liksom det sanningslidelsens allvar, varom hans drag bära vittne, försonar mig med hans ivran, även i de fall, han icke övertygar mig om sanningen av vad han för tillfället kallar sanning.»

Dessa synpunkter utvecklade jag vidare i följande uttalande, tryckt i Aftontidningen (6 april 1911).

Hedersgärden åt Strindberg.

I dessa dagar går en maning över landet om bidrag till en hedersgåva, avsedd att överlämnas åt August Strindberg nästinstundande födelsedag.

Uppropet är fullkomligt sakligt avfattat. Meningen har tydligen varit att lyfta denna handling av erkänsamhet över dagens tvister. Diktarens gärning kännetecknas med stillsamt starka ord, vilkas gällande kraft ingen kan jäva, som med någon uppmärksamhet och kärlek följt vår vitterhet under den mansålder, Strindbergs diktning präglat med sitt någon gång leende, oftast bistert lidelsefulla Protevsansikte.

Men denne diktare är än i dag, vid mannaårens gräns, den stridens man han alltid varit, och han har stritt i alla läger, dit överretad känslighet, rättfärdighets- och sanningslidelse kunna driva en ivrare. Det är mänskligt att många, som nyligen med glädje sett hans mäktiga panna lyst av flammorna kring den lägereld, där de själva alltjämt hålla vakt, med harm sett honom vända ryggen till skenet och försvinna i mörkret. Veterligt har han aldrig heller väjt för att slå en verklig eller inbillad fiende, som nyss var hans vän, och ofta har han i sin blinda vrede brukat vapen, som blodat hans egna händer. Det är mänskligt, att de som sårats, i hastigt mod slå igen. Men för den skull höves det ingen att förneka eller söka förringa August Strindbergs livsgärning.

Att erkänna den är varken att blint beundra vart hans verk eller bifalla varje hans minsta handling. Det är

bara att se stort på det som är stort.

Hans hågvändningar ha varit många och överraskande, men mot sig själv var han alltid ärlig, och någon annans fana har han aldrig svurit. Han var alltid hövding själv, även när han gick ensam. Vilden går dit den inre rösten kallar och handlar som instinkten bjuder: däri ligger både hans styrka och hans svaghet. En sådan man blir alltid farlig, därigenom att han icke, som alla andra, inskränker sina strövtåg till den antagna stadsplanens stråkvägar, utan ofta hänsynslöst trampar mitt i rabatterna. Inhägnader gälla icke för honom, helt enkelt därför, att han inga hinder känner.

Lika hänsynslöst växer Strindbergs diktning genom 70-, 80-, 90-, 00- och 10-talens vedertagna årsringar. Hans vilda vinghäst hoppar i ett enda skutt genom alla det vittra decimalsystemets pappersklistrade tunnband, otillgänglig för litteraturskolmästarnes klassindelning.

Sedelärarn, som med väpnat öga bit för bit granskar hans väldiga verk och fördömer ovederhäftigheten i dessa och dessa uppgifter, raseriet i dessa och dessa anfall på levande och döda, kan icke nog förundra sig över missgärningsmannens obestridliga folkgunst; ty för närsyntheten förblir all storhet oöverskådlig.

Strindberg har alltid haft sin lust i att säga ordet som icke får sägas. När det blev mycket kvavt, var han åskvädret, som rensade luften. Blixt och dunder verkade alltid bländande och befriande, även om vi icke längre tro, att allvisheten själv därmed förkunnar någon evig sanning.

När ett åskväder rasat ut, brinna många gårdar i landet, men den väldiga kraft, som tände dem, inger därför icke mindre beundran.

På en liknande värdesättning grundar sig uppenbart Strindbergs folkgunst. Folket anar i honom sin största andliga kraft. Och bakom honom skönja vi en alstring, vars like i omfång vår svenska odlings historia aldrig förr kunnat uppvisa — en blånande bergskedja med många toppar, bländande vita av evig snö. Men blott i sagorna äro bergen alltig genom av guld.

August Strindberg har skänkt sitt folk verk som sent skola vittra, hur vind och väder än må skifta i vitterhetens värld. I sin diktarkrafts lyckligaste ögonblick når han rymder, där alla skolbeteckningar mista sin giltighet. Ord som realism och idealism ha alltid en begränsad innebörd, som ingen tillämplighet äger på verk av första, ordningen; ty storhet har alla dimensioner.

Så högt når ingen utan kostsamma insatser av kraft och personlighet. Och om August Strindberg gäller säkert mer än om andra diktare, att pärlan föds av musslans sjukdom. Många av hans verk äro skri, som övermänskligt lidande avtvingat honom. Han har icke endast skrivit Inferno. Han var där.

För den skull blir hans livsgärning varken större eller mindre än den är i och för sig. Men att han lidit mycket förtjänar att stå till minnes; ty så länge en diktare lever, döma vi honom alltför lätt efter vad vi veta eller tro oss veta om hans person. Ofta stirra vi oss blinda på hans födslomärken, sår och ärr. Allt för ofta se vi honom ur våra egna fördomars synvinkel. En oss osympatisk gestalt kan då skymma det största livsverk, en sympatisk kan synas oss stor utan något betydande livsverks bakgrund. Först när döden fällt gestalten, se vi klart.

Men då varsna vi omedelbart tomrummet, som en andens storman lämnat efter sig, och vår kärlek flammar aldrig högre, än när den icke längre kan nå honom.

Låt oss för en enda gång visa tacksamhet i handling, medan ännu dag är. Ingen vet, när natten kommer, då vår gåva icke längre når fram.

Några månader efter det hedersgåvan överlämnats till Strindberg, på hans födelsedag den 22 jan. 1912, var

han död. Begravningsdagen offentliggjorde Aftontidningen mitt farväl till hans stoft:

**Bortom sista grinden.**

Nyss kom budet: Siarn lagt sitt brinnande huvud till ro; har somnat i sin barndoms tro, välsignande befriarn.

Jag andas djupt och säger mig själv: hans arbetsdag var slut. Vad mer? Men smärtan väger tungt. Jag måste ha luft. Jag går ut.

Vandrar vanda stigen uppåt, mot bergets kam, skymtar grönt, där jag går fram, anar fågelkvitter. Glitter, glitter, glitter!

Solfallsglansen flammar våldsamt mot skogens stammar. Furan står feberröd. Inom mig hör jag ständigt samma stämma stamma: Strindberg är död.

Jag vänder mig. Ögat speglar själlöst solnedgångsljuset. Djupt under brinken seglar genom solvägens glöd Visingsö i sin sjö. Som i en dröm förnimmer jag vildduvans kuttrande. Inom mig hör jag, som ett fruset entonigt huttrande ständigt samma stämma stamma: Strindberg är död.

Stirrande stint, som en nyligen vaknad, knyter jag hand mot min egen saknad, säger mig åter på trots: Vad mer? Hararne vitna, som du ser, var vinter. Livet skiftar skenbart. Men dess färg är icke enbart varken vit eller röd: Strindberg är icke död!

Därmed går jag vidare, vänder hemåt. Mellan al och björk ringlar stigen utför. Mörk reser sig åsen mot himmelsranden, Bakom och över skogens bryn svinner solen och tänder eld i den svävande, svarta skyn. Där, i ljuset från himmelsbranden, ser jag en syn.

Utmed vägen bortom sista grinden böljar en oändlig människovåg. Röda fanor vaja i vårkvällsvinden över en skamfilad kista, som av ett folk i högtidligt tåg vaktas in i det sista.

Buret högt på starka unga skuldror, stiger ett stoft mot skyn — skyn, som tänts över skogens bryn — medan sorgtunga stämmor sjunga:

»Diktare, i livet våra tankars bärare, tidsandans lunga, de förtrycktes talande tunga, folkets själ, i döden oss ännu kärare! Hell dig! Du har vridit dina händer, du som vi, du har älskat, du har lidit, hatat, syndat, du som vi; ty du var i ont som gott svensk, om än av större mått än de fleste av oss. Tack för allt, du gav oss!

I en tid av mycket ljugande blev du sanningskravet, som gnisslade. I en tid av mycket bugande blev du rackarn, som gisslade. I en värld av lättlynt gycklande ljumhet, feghet, lamhet, hycklande, blev ditt blanka ord som stålet blixtrande mot målet.

Biktare! Att nöden dig skulle följa som skuggan, var givet. Diktare! Varde döden dig blidare än livet!

Mellertid gick solen ned. Men i västerled flammade ännu bålet, som tänts kring den ensamma skyn, just som hade en hövding bränts i världsrymden över hemlandsskogens bryn.

Noter

1)
Du skall låta öfversätta: Egalitarisme af Paul Lafitte, Hachette, Paris. Hvarför får du se då!

2)
Ej den sunda som är skarpsinne!

3)
Facsimilen återfinnes sid. 104.